

Consultant
Παναγιώτης
Τουρνικιώτης

Σημειακή Αειφορία
και Ανάπτυξη στον
Αη Γιάννη της Λεμεσού

Έρευνα Αλέξανδρος Χριστοφίνης

Όταν ο μαθητής κοιτάζει το χρονο με το διαχρονικό βλέμμα της ανθρωπιάς είναι ικανός να ερμηνεύσει το ρολόι του, ως αρχιτέκτονα και να κατανοήσει την αξία του αοράτου μέσα στην γη. Αυτό βλέπουμε σε αυτήν την εργασία.

Filika, Νίκος

Νίκος Λυγερός

Δόκτωρ

Σωστή τοποθέτηση!

Η εξωτερική πίεση εξαιτίας των Υδρογονανθράκων εν πολλά μεγάλη.

Μόνο κρατώντας τις ρίζες ζωντανές μπορείς να διατηρήσεις το χαρακτήρα της πόλης.

Αλέξης Καδής

Μηχανικός Παραγωγής Υποθαλάσσιων Συστημάτων Εξορύξεις Υδατανθράκων

2013
Εθνικό Μετσόβιο
Πολυτεχνείο

Special Thanks:

- Χριστάκη Σεργίδη (Πρώην Διευθυντής Πολεοδομίας Κύπρου)
- Αγγελική Γαζή (Ψυχολόγος, Επίκουρη Καθηγήτρια στο Τμήμα Επικοινωνίας και Σπουδών Διαδικτύου του Τεχνολογικού Πανεπιστήμιου Κύπρου)
- Χριστιάνα Μαγκριώτη (Ερευνήτρια στο Alexander Fleming)
- Τάσος Μπίρης (Ομότιμος καθηγητής Ε.Μ.Π.)
- Μάριος Χριστοφίνης (Αρχιτέκτων)
- Μαρία Λιανού (Εικαστικός)

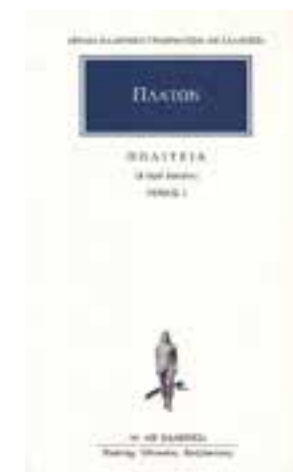
Πίνακας Περιεχομένων

ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ	9
Μέρος Α.	
ΤΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΤΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ («Πολυκατοικίες Αη Γιάννη»)- ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΣ ΓΙΑ ΕΠΕΜΒΑΣΗ	15
Μέρος Β.	
ΙΣΤΟΡΙΚΑ – ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΑ – ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΤΗΣ ΛΕΜΕΣΟΥ	19
Β.1 Τα πολύ παλιά χρόνια	20
Β.2 Τα Ρωμαϊκά και Βυζαντινά χρόνια (56π.Χ. -1191 μ.Χ.)	20
Β.3 Η Λατινοκρατία (Φραγκοκρατία και Ενετοκρατία) (1191 μ.Χ – 1570 μ.Χ.)	20
Β.4 Η Οθωμανική κατοχή (1570 μ.Χ. – 1878 μ.Χ)	22
Β.5 Η Αγγλοκρατία (1878 μ.Χ. – 1960 μ.Χ.)	25
Β.5.1 Τα πρώτα χρόνια της Αγγλοκρατίας (1878 – 1900 μ. Χ.)	25
Β.5.2 Οι αρχές του εικοστού αιώνα (1900 – 1914)	28
Β.5.3 Η περίοδος των δυο παγκοσμίων πολέμων (1914 -1946)	30
Β.5.4 Τα πρώτα χρόνια μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο (1946 -1960)	32
Β.6 Τα χρόνια της Κυπριακής Δημοκρατίας (1960 – σήμερα)	36
Β.6.1 Τα πρώτα χρόνια της ανεξαρτησίας (1960 - 1974)	36
Β.6.2 Αμέσως μετά την τουρκική εισβολή (1974 - 1990)	37
Β.6.3 Από το 1990 μέχρι σήμερα	42
Β.7 Συμπέρασμα	43
Μέρος Γ.	
ΤΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ('Πολυκατοικίες Αη Γιάννη') - (Χωροταξικά και Κτηριολογικά δεδομένα)	47
Γ.1 Τα Χωροταξικά δεδομένα	47
Γ.1.1 Το οικοδομικό γήπεδο	47
Γ.1.2 Η βλάστηση της περιοχής	54
Γ.1.3 Η γύρω περιοχή	56
Γ.2 Τα κτηριολογικά δεδομένα	62
Μέρος Δ.	
Ερωτηματολόγιο	72
Δ.1 Το περιεχόμενο του Ερωτηματολογίου	72
Δ.2 Οι ερωτηθέντες επί του Ερωτηματολογίου	74
Δ.3 Το Συμπέρασμα από τις απαντήσεις στο Ερωτηματολόγιο	74
Δ.4 Αξιολόγηση απαντήσεων στο Ερωτηματολόγιο	77
Μέρος Ε.	
ΜΕΛΕΤΗ ΚΙ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΛΥΣΕΩΝ ΕΠΙΔΙΟΡΘΩΣΗΣ / ΕΠΑΝΑΧΡΗΣΗΣ	80
Ε.1 Κεντρική Ιδέα	80
Ε.2 Διαμονή	82
Ε.3 Αναψυχή	84
Μέρος Ζ.	
Εν κατακλείδι	87
Βιβλιογραφία	89

Α ήταν παραμύθι θα ξεκινούσε έτσι: Μια φορά και ένα καιρό, Μοντερνιστές Αρχιτέκτονες πρότειναν η μορφή να ακολουθεί τη λειτουργία του κτηρίου. Ένας άνθρωπος απ' την Κύπρο λοιπόν, αφενός ζώντας σε ένα περιβάλλον χωρικής ογκοπλασίας και σπουδάζοντας στη Σχολή Αρχιτεκτόνων του ΕΜΠ όπου η πραγματικότητα περιστρέφεται γύρω από τις ιδέες του Μοντερνισμού, και αφετέρου γνωρίζοντας τις ιδέες αποδόμησης του Jacques Derrida* με τις εφαρμογές τους στην αρχιτεκτονική, στην προσπάθειά του να επαναπροσδιορίσει το πλαίσιο 'Μοντερνισμός', έζησε μια περιπέτεια αφιερωμένη σε μια γειτονιά της Λεμεσού, την οποία θα σας διηγηθώ...

Ωστόσο δεν είναι παραμύθι, (αν δεν το πιασες δεξ αριστερά) αλλά ένα μέρος μιας διπλωματικής εργασίας στο Τμήμα Αρχιτεκτονικής του ΕΜΠ, το οποίο παρέχει μεγάλη ελευθερία στους φοιτητές, σε αντίθεση με άλλες Σχολές Αρχιτεκτονικής καθοδηγούμενου/ομοιό-τυπου πλαισίου, που παράγουν απλά σχεδιαστές χρηστικών αντικειμένων. Αν κι αυτή η ελευθερία είναι ικανή να οδηγήσει τους επίδοξους οραματιστές-αρχιτέκτονες σε σύγχυση, δεν παύει να παρέχει τις προϋποθέσεις για πνευματική αφύπνιση και άνθηση της σκέψης-καινοτομίας, καταστάσεις που τόσο χρειάζονται σε περιόδους οικονομικής ύφεσης.

Όπως καλά γνωρίζουν όσοι μελέτησαν Ιστορία Αρχιτεκτονικής, τόσο η αρχαιολογική σκαπάνη όσο και τα ίδια τα χρηστικά και μη κελύφη αναδεικνύουν πάντοτε, ανάμεσα σε άλλα και τον πολιτικό βίο της κάθε εποχής. Αυτό που αναδεικνύεται δεν είναι το ιδεατό ουτοπικό πολιτικό σύστημα που οραματίζονται οι φιλόσοφοι, αλλά η πεζή καθημερινότητα με την οποία τα τεκταινόμενα λαμβάνουν χώρα στο καθημερινό πλαίσιο ανθρώπινων διεργασιών.

Στις αρχές του **20ου αιώνα**, σε αντιπαράθεση με την πρωτεύουσα της Κύπρου, **Λευκωσία**, όπου οι **ιδέες του Μοντερνισμού αντιπροσωπεύτηκαν** ογκοπλαστικά κυρίως **από κτήρια κατοικιών**, στην άλλη σημαντική πόλη του νησιού, τη **Λεμεσό**, οι **αντίστοιχες ιδέες** πήραν σάρκα και οστά κυρίως σε **μεγάλα κτήρια εργοστασίων και αποθηκών**. Έναν αιώνα αργότερα, στις αρχές του 21ου αιώνα, οι πολιτικό-οικονομικές και πάλι συνθήκες ωθούν τώρα στο να αντικατασταθούν τα εργοστάσια αυτά και οι αποθήκες από χώρους τουριστικής ανάπτυξης και κατοικίας, ενώ ακούονται ήδη αρκετές φωνές που προτείνουν τη μετατροπή τους σε χώρους εστίασης, μάθησης, κουλτούρας κι αθλητισμού.

Μιλώντας για Ιστορία, επισημαίνω την τεράστια αλλαγή φάσης που με καθυστέρηση ήρθε στον ελληνικό και, πιο συγκεκριμένα, στον κυπριακό χώρο ανατρέποντας το ιδεολογικό μοντέλο της συντηρητικής κοινωνίας του 19ου αιώνα. Επιγραμματικά, μετά από προτροπές αξιόπιστων πηγών, καταξιωμένων φίλων δηλαδή, αναφέρω το πλαίσιο για να μη μένει απορία. Η αλλαγή φάσης είχε αρχίσει ήδη να συμβαίνει από τον Μεσαίωνα όταν ο έμπορος-τεχνίτης, που πλούτισε πουλώντας τα προϊόντα του, συνέχισε σταθερά να πλουτίζει ακόμα περισσότερο με τρόπους καινοφανείς, όπως για παράδειγμα με το να δανείζει λεφτά (βλέπε Δον Χουάν, του Μολιέρου). Δάνειζε ακόμα και σε ευγενείς. Ο δανεισμός αυτός όμως, πολλές φορές δεν επεστρέφετο και δημιουργούσε συνθήκες διχόνοιας, που για πολλούς αιώνες δίχασαν την ανθρωπότητα και κατέληξαν να δημιουργούν τα θεμέλια της συγκρουσιακής αλλαγής φάσης.

Ως επακόλουθο, οι Ιδέες του Διαφωτισμού γεννήθηκαν μέσω της σύγκρουσης της πλούσιας μεν, μη ευγενούς δε, κοινωνικής τάξης με τους εκ γενετής ευγενείς. Ανέφερα όμως τα προηγούμενα για να θίξω ότι στον ελληνικό και πιο συγκεκριμένα στον κυπριακό χώρο -λόγω της Οθωμανικής κατοχής- καθυστέρησαν πολύ οι Πρακτικές κι οι Ιδέες αυτές να ακμάσουν και να εδραιωθούν.

Στον Ελληνικό κ ιδιαίτερα Κυπριακό χώρο άργησε πολύ να φανεί η βιομηχανική επανάσταση, λόγω Οθωμανικής κατοχής.

Δεδομένης της παρούσας θεματολογίας προσωπικά, θεωρώ περιττό να αναφέρω την κτηριολογική αντιστοιχία. Θα αρκεστώ σε άλλους παραλληλισμούς για να περάσω το μήνυμα ότι, οι κοινωνικοοικονομικές - πολιτικές και σεξουαλικές αντιπαράθεσεις ιδεολογίας εμφανίζονται με προσθαφαιρέσεις σε όλες τις εκφάνσεις της ανθρώπινης δραστηριότητας αρα και κουλτούρας. Αντικατοπτρίζονται, δηλαδή, τόσο στο κτηριολογικό πρόγραμμα, όσο και σε χρηστικά αντικείμενα (βλέπε: Slavoj Žižek, Toilets and Ideology)*. Ακόμα και στον επίσημο, γραπτό λόγο, ήδη από τα τέλη της Γαλλικής επανάστασης, οι κοινωνικοοικονομικές - πολιτικές αντιπαράθεσεις ιδεολογίας έκαναν εμφανή την παρουσία τους. Στον ελληνικό χώρο, η αντιπαράθεση αυτή παρουσιάστηκε με δυσανάλογη καθυστέρηση όπου η Καθαρεύουσα αντιπάλευε την Δημοτική γλώσσα μέχρι και τη δεκαετία του '80 και σε πολλά σημεία μέχρι και τις μέρες μας.

Τονίζω, ότι **το παρόν λογοτεχνικό ύφος**, αν και στηρίζει την ύπαρξή του στις ίδιες συνθήκες που έφεραν την αλλαγή φάσης του Ιδεολογικού πλαισίου από τον Μεσαίωνα στην Αναγέννηση, **προσπαθεί να επιταχύνει την -και πάλι καθυστερημένη- εμφάνιση μιας σύγχρονης νέας τάσης, που ήδη εμφανίζεται στο διεθνή, μα όχι τόσο έντονα στον ελληνικό χώρο**. Πρόθεσή μου, δεν είναι να δικαιολογήσω τον δικό μου τρόπο συγγραφής, μα **να ζητήσω συγγνώμη για μια πολιτική -στην ουσία- πράξη του παρόντος κειμένου, που θα αποτελέσει έναυσμα για εμφάνιση και άλλων ομοίων**.

Στη μέση των αιώνια αντίπαλων στρατοπέδων, έμπορων - ευγενών, προοδευτικών - συντηρητικών, αριστερών - δεξιών, αυτών που τάχα εκπροσωπούσαν τον καταπιεζόμενο λαό από τη

μία και αυτών που εκπροσωπούσαν τα συμφέροντα της τάξης των εκάστοτε προνομιούχων από την άλλη, βρισκόταν πάντα το διαλλακτικό στρατόπεδο. Καλώς ή κακώς, προτείνοντας πρακτικά έναν εναλλακτικό δρόμο, το τρίτο στρατόπεδο είχε στόχο την επίτευξη προόδου και τη δημιουργία γεφυρών επικοινωνίας μεταξύ των υπολοίπων. Μα στην ουσία και αυτό απλά ακροβατούσε αριστεροδεξιά προσπαθώντας να διαιωνίσει τη μίζερη ύπαρξή του.

Η μελέτη αυτή, λικνίζοντας και ισορροπώντας επιηδευμένα μεταξύ ιδεολογικών «στρατευμάτων», διανύει όλα τα στάδια, από την πρωταρχική ιδέα, μέχρι το στάδιο της κτηριολογικής ογκοπλασίας, εισάγοντας έτσι στην πόλη της Λεμεσού το νέο κτιριολογικό πρόγραμμα. Αναφέρει ο συνθέτης Roger Sessions "Make everything as simple as possible, but not simpler". Θα ανακαλύψει κανείς πως η στρατηγική αυτή, ακολουθώντας την παραπάνω ρήση*, είναι χαζά απλή, ή τουλάχιστον όσο μπορεί, δίχως να αγνοεί την άλλοτε σοφοφανή και άλλοτε επιστημονική φιλοσοφία της ακαδημαϊκής μας κοινότητας.

Η Σχολή Αρχιτεκτονικής του Ε.Μ.Π. έχοντας «αριστερές» ως προς το γενικότερο πλαίσιο, τάσεις, βρέθηκε να ακολουθεί τις θεωρίες του Bauhaus, αλλά τρέμοντας τις ιδέες του Νεοφιλελευθερισμού αποτραβήχτηκε, αφήνοντας τον Αρχιτέκτονα έξω από τις εξελίξεις.

Κάθε πανεπιστημιακή Σχολή στόχο έχει, να προετοιμάσει τον φοιτητή να ακολουθεί το γενικότερο πλαίσιο σκέψης

της. Όλοι οι κλάδοι του Ε.Μ.Π. έχουν στόχο την ευρεία έννοια της Παιδείας. Το πεπερασμένο, ωστόσο, φάσμα μαθημάτων παρουσιάζει αναπόφευκτα κενά τα οποία καλούμαστε να καλύψουμε κατά το ελεύθερο πλαίσιο της Διπλωματικής. Η παρούσα εργασία πέρα από τον επιστημονικό στόχο, θα προσπαθήσει να καλύψει το κενό μεταξύ Κοινωνίας (πελάτης) από τη μια και Πανεπιστημίου (μελετητής) από την άλλη.

Στην πατρίδα του Καλλικράτη φτάσαμε να «τρίβουμε τα μάτια μας» όταν βλέπουμε σωστά Έργα Αρχιτεκτόνων.

Δεν προτείνω στην ελιτίστικη τάξη του ελληνικού Design να προτάξουμε όλοι μαζί τα στήθη καθώς φωνάζουμε κατεδαφίστε την, κατά προσέγγιση, γοητευτική ασχήμια της Αθήνας. Ούτε να εξηγούμε, σαν τους πρώτους μοντερνιστές, ότι με εκείνον τον τρόπο θα καταφέρουμε να φτιάξουμε το ανθρώπινα αντιληπτό και μετρήσιμα υλικό καθρέφτισμα του ιδεατού πολιτικού βίου. '...πρέπει να είναι αυτό που είναι αφού αυτό που είναι «πρέπει» να βρει την πλήρη ολοκλήρωσή του με το δικό του γίνεσθαι...'

** Όμως σίγουρα τοποθετούμαι δίπλα σε όσους μου έμαθαν, ότι οφείλουμε να εξηγήσουμε, όσοι ασχοληθήκαμε με το Design, στον απανταχού Ελληνισμό, το ιδεολογικό υπόβαθρο που διέπει το λειτουργήμα του αρχιτέκτονα, ή πιο απλά τους λόγους που το Design είναι απαραίτητο όχι για καλλωπιστικούς λόγους αλλά για πρακτικούς (branding). Στα πλαίσια του branding λοιπόν, **(βλέπε: σελ.77 Δ4)** σημειώνω το απόφθεγμα του μέντορά μου κυρίου Νίκου Λυγερού: 'ο μόνος "...ισμος" που έχει θετικό απόηχο στα αυτιά μας είναι ο "Ελληνισμός", γιατί έχει ως αποδέκτη την ανθρωπότητα'.

Τη μελέτη αυτή δεν την απασχολεί η ογκοπλαστική αντιπαράθεση μεταξύ μοντερνιστών και μεταμοντερνιστών, κατά πόσο ο Mies ή ο Venturi ("less is

more" έναντι "less is bore") πρέπει να κατέχει το υπέρτατο Pritzker Prize*, AIA Gold Medal** ή το ultimate Praemium Imperiale*** για τη συμβολή του στην αρχιτεκτονική, μα ότι και τα δυο είναι εκφάνσεις του ίδιου νομίσματος, δηλαδή η αναγκαιότητα του αρχιτεκτονικού σχεδιασμού.

*Ως απόφθεγμα του 'θείου' Albert Einstein το αναφέρει ο Roger Sessions στο "How a 'Difficult' Composer Gets That Way" στο The New York Times 8/1/50 ως.

**Κώστας Αξελός, Ο Ηράκλειτος και η φιλοσοφία (μετάφραση Δημήτρη Δημητριάδη σελ 196).

* Φημισμένα αρχιτεκτονικά βραβεία από την οικογένεια Pritzker

** Φημισμένα αρχιτεκτονικά βραβεία από το American Institute of Architects

*** Φημισμένα αρχιτεκτονικά βραβεία από το Japan Art Association

Το Αντικείμενο Της Μελέτης («Πολυκατοικίες Αη Γιάννη»)- Προβληματισμός Για Επέμβαση

Η ιδέα μιας δυνητικής επιδιόρθωσης / επανάχρησης των «Πολυκατοικιών του Αη Γιάννη» στο Δήμο Λεμεσού Κύπρου, συνελήφθη από μένα κατά την κατεδάφιση μερικών από τα ιστορικά κτήρια που αποτελούσαν το οικοδομικό σύμπλεγμα κατοικιών κοινωνικής πρόνοιας στην ενορία Αγίου Ιωάννη στο Δήμο Λεμεσού Κύπρου μετά από συζήτηση με τον πατέρα μου (αρχιτέκτων) και τον δήμαρχο κ Αντρέα Χρίστου.

πρόνοιας στην Κύπρο. Κτισμένες αμέσως μετά τον β' Παγκόσμιο Πόλεμο και τις μεγάλες δυσκολίες που επισώρευσε σε όλο τον κόσμο. Τα κτίρια αυτά, πέρα από τον πολιτικοκοινωνικό, που φτάνει ακόμα και στις μέρες μας, συμβολισμό, θεωρούσα παλαιότερα λανθασμένα, ότι στοιχειοθετούσαν τα πρώτα βήματα αστικοποίησης της ευρύτερης περιοχής της Λεμεσού. Μα η περαιτέρω μελέτη και έρευνα, μου αποκάλυψε ότι η αστικοποίηση είχε ήδη ξεκινήσει νωρίτερα και ο λόγος ανέγερσης οφείλεται στην επίλυση των προβλημάτων, έτεκεν της αστικοποίησης.

Για λόγους αρχιτεκτονικής και κοινωνικοπολιτικής ιστορίας μελετήθηκε

Ο λόγος ήταν ότι οι «Πολυκατοικίες τ' Αη Γιάννη», όπως συνήθως αποκαλούνταν, αποτελούν μαζί με άλλα παρόμοια συγκροτήματα σε άλλα σημεία της πόλης της Λεμεσού, τα πρώτα παραδείγματα κατοικιών κοινωνικής

προνοιας στην Κύπρο. Κτισμένες αμέσως μετά τον β' Παγκόσμιο Πόλεμο και τις μεγάλες δυσκολίες που επισώρευσε σε όλο τον κόσμο. Τα κτίρια αυτά, πέρα από τον πολιτικοκοινωνικό, που φτάνει ακόμα και στις μέρες μας, συμβολισμό, θεωρούσα παλαιότερα λανθασμένα, ότι στοιχειοθετούσαν τα πρώτα βήματα αστικοποίησης της ευρύτερης περιοχής της Λεμεσού. Μα η περαιτέρω μελέτη και έρευνα, μου αποκάλυψε ότι η αστικοποίηση είχε ήδη ξεκινήσει νωρίτερα και ο λόγος ανέγερσης οφείλεται στην επίλυση των προβλημάτων, έτεκεν της αστικοποίησης.

• Λόγοι που με ώθησαν να ασχοληθώ με την περιοχή μελέτης: Αντρέας Χρίστου / Δήμαρχος Λεμεσού, Εγώ με την αδελφή μου να παίζουμε στην άμμο όπως παίζαμε στην αλάνα μελέτης Μάριος Χριστοφίνης/ ο πατέρας μου

• Σκαριφίμα σημαίας της Κύπρου
• no comment

να επωφεληθεί η γειτονιά, η πόλη, η...

Μια σειρά παραγόντων οδήγησε στην ανάπτυξη της Λεμεσού κατά τον προηγούμενο αιώνα. Η γεωγραφική θέση της πόλης και του λιμανιού (οι αποβάθρες κατά τον κύριο Μίμη Σοφοκλέους) σε σχέση με τις θαλάσσιες επικοινωνίες και εμπόριο, η σημαντική παραγωγή κρασιού, χαρουπιών, σταφυλιών και άλλων γεωργικών προϊόντων, μεταλλευμάτων (ιδίως αμιάντου) και η αξιοσημείωτη για την εποχή και τα δεδομένα της Κύπρου βιομηχανοποίησή της, αλλά και η δημιουργία μεγάλων στρατιωτικών βρετανικών βάσεων στα γειτονικά Ακρωτήρι και Επισκοπή περί το 1948, δημιούργησε τις προϋποθέσεις για συνεχή ροή πληθυσμού από την ενδοχώρα και ιδίως από τις Επαρχίες Λεμεσού και Πάφου. Έτσι, ενώ η καθ' αυτό πόλη της Λεμεσού καταμετρούσε στις αρχές του περασμένου αιώνα μόλις 9000 ψυχές, μεγάλωσε στις 23000 κατά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με έντονη αυξητική τάση και στα μετέπειτα χρόνια. (Βλέπε αναλυτική παράθεση γεγονότων και δεδομένων στο επόμενο κεφάλαιο)

Με το πέρας του Β' Παγκόσμιου Πολέμου οι ανάγκες στέγασης των νεοεισερχόμενων πυροδότησαν έναν συνεχή οικοδομικό οργανισμό, που αφορούσε κυρίως ιδιωτικές και οικογενειακές πρωτοβουλίες και επενδύσεις. Εντούτοις η ανάγκη εκσυγχρονισμού, στέγασης των άπορων οικογενειών και εξισορρόπησης εθνοτικών ανισοτήτων, οδήγησε την τότε **Δημαρχία της πόλης και τους Δημάρχους Πλουτή Σέρβα και Κώστα Παρτασίδη διαδοχικά, στη δημιουργία εργατικών κατοικιών σε διάφορα σημεία της πόλης.**

Έτοιμοι ...

• Jef Aerosol / graffiti

πάμε !

Ένα εξ αυτών είναι οι 'Πολυκατοικίες του Αϊ Γιάννη'. Το συγκεκριμένο σύμπλεγμα αρχικά αποτελείτο από δύο (2) ισόγειες και πέντε (5) διώροφες πανομοιότυπες πολυκατοικίες, που άντεξαν μέχρι και τις αρχές του 21ου αιώνα. Μόλις το 2008 κατεδαφίστηκαν τα τέσσερα (4) από τα επτά (7) κτήρια. Στη θέση τους έχουν ανεγερθεί μια τεράστια πενταόροφη πολυκατοικία σε σχήμα «Π» και δυο ανεξάρτητες δορυφορικές, επίσης πενταόροφες πλευρικές πολυκατοικίες που αποπερατώθηκαν το 2012.

• Διασωθέν διώροφο συγκρότημα, κατεδάφιση μονώροφου συγκροτήματος, ανέγερση νεόδμητης πολυκατοικίας

• Αλέξανδρος Χριστοφίνης /ψηφιακό κολάζ

Ιστορικά - Πολεοδομικά - Χωροταξικά Δεδομένα της Λεμεσού

Δεδομένου ότι η ιστορία επαναλαμβάνεται και ότι η Κύπρος από αρχαιότατων χρόνων αποτελούσε σταυροδρόμι και σταθμό των ευρωπαϊκών δυνάμεων προς τη μέση ανατολή και αντίστροφα, σκιαγραφείται το πλαίσιο στο οποίο θα λάβουν χώρα οι μετέπειτα κοινωνικοπολιτισμικές εξελίξεις.

Συζητώντας με τον κύριο Α. Κούρκουλα* καταλήξαμε ότι **η αρχιτεκτονική στην ουσία της είναι η διαδικασία κατά την οποία παγιδεύουμε ένα κοινωνικό όραμα (χωρικά) στο παρόν.** Μα χρειάζεται προσεχτικός σχεδιασμός για να έχουμε το βέλτιστο δυνατό αποτέλεσμα στην καθημερινότητα των κατοίκων της περιοχής. Γι' αυτό παραθέτουμε τα ιστορικά δεδομένα προσπαθώντας να κατανοήσουμε την επίδρασή τους στην αρχιτεκτονική πορεία του νησιού και κατ' επέκταση του οικοδομήματος.

Τα πολεοδομικά-χωροταξικά δεδομένα θα εξεταστούν στις βασικές χρονικές περιόδους και σε κάθε περίοδο θα παρουσιαστούν τα κοινωνικοπολιτικά δεδομένα στην ευρύτερη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου, χάρτες της Λεμεσού, φωτογραφικό υλικό, αιτίες δόμησης ή ανακαίνισης και κατά το δυνατόν, στοιχεία και πληροφορίες για τους εκάστοτε κατοίκους.

B.1 Τα πολύ παλιά χρόνια

Αρχαιολογικές ενδείξεις, κυρίως από ταφικά σύνολα, συνδέουν την αρχή της ιστορίας της Λεμεσού με την Πρώιμη Εποχή του Χαλκού III, γύρω στο 2000 π.Χ. Η θέση και η δομή τυχόν τότε οικισμού ή οικισμών δεν είναι αντικειμενικά γνωστή. Από τα ευρήματα που ανάγονται σε επόμενους χρόνους, ιδιαίτερα από ταφικά μαζί με αρχιτεκτονικά ευρήματα της Κυπρογεωμετρικής περιόδου (1050-725 π.Χ.) και της Κυπροαρχαϊκής περιόδου (725-475 π.Χ.), μπορεί να διατυπωθεί η υπόθεση ύπαρξης οικισμού βόρεια του σημερινού κέντρου της πόλης.

B.2 Τα Ρωμαϊκά και Βυζαντινά χρόνια (56 πΧ -1191 μΧ)

Από τα μέσα του 1ου αιώνα μ.Χ., ο οικισμός της Λεμεσού δείχνει, σύμφωνα με τις πηγές, ότι αρχίζει να αποκτά μεγαλύτερη σημασία, αφού καθίσταται **Επισκοπική έδρα**. Φαίνεται επίσης πως η Λεμεσός εκτείνεται κατά τη **βυζαντινή εποχή προς τη θέση του κέντρου της σημερινής πόλης ως συγκροτημένος οικισμός** με πλούσια εμπορική δραστηριότητα και πολυσύχναστο λιμάνι.

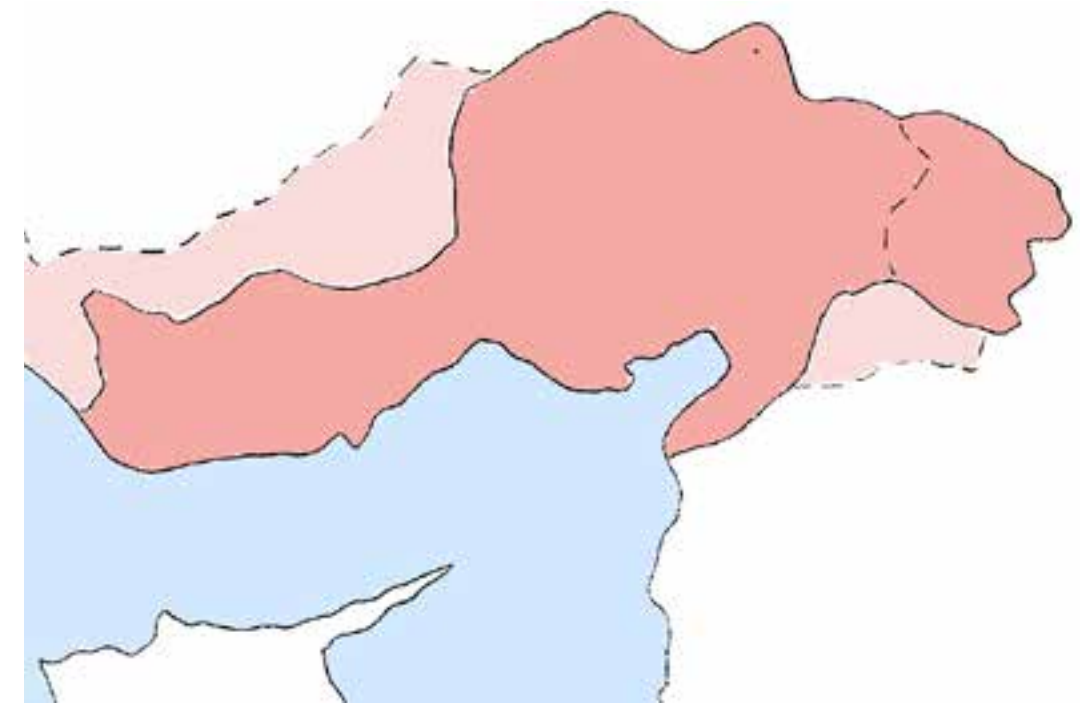
B.3 Η Λατινοκρατία (Φραγκοκρατία και Ενετοκρατία) (1191 – 1570 μΧ)

Με την κατάληψη του νησιού από το **Ριχάρδο το Λεοντόκαρδο**** το 1191 η Λεμεσός και η Κύπρος ολόκληρη αποσπάται από το ελληνόφωνο Βυζάντιο και για τέσσερις αιώνες διοικείται από την καθολική ευρωπαϊκή Δύση. Ο **Ριχάρδος πουλά την Κύπρο στους Φράγκους Λουζιγιάν** από την κεντρική Γαλλία, οι οποίοι εδραιώνουν στο νησί ένα σταυροφορικό βασίλειο, με θεωρητικά

*Ο χαλκός της Κύπρου εξαγόταν σε γειτονικές χώρες με τη μορφή τάλαντων. Τα τάλαντα ήταν μεγάλα κομμάτια χαλκού που ζύγιζαν 29-30 κιλά το καθένα. Αρχικά το σχήμα τους ήταν σχεδόν ορθογώνιο. Φαίνεται ότι σταδιακά οι τέσσερις γωνίες τους έγιναν μυτερές και προεξέχουσες και έτσι τελικά τα τάλαντα πήραν τη μορφή **τεντωμένου δέρματος βοδιού**. Η μετατροπή του σχήματός τους αποσκοπούσε μάλλον στην ευκολότερη μεταφορά τους. Τα τάλαντα κατασκευάζονταν μέσα σε μήτρες, όμως στην Κύπρο δεν έχει βρεθεί μέχρι τώρα ούτε μία τέτοια μήτρα. Η μόνη μήτρα καλουπιού στην οποία χυτεύθηκε κυπριακός χαλκός βρέθηκε εκτός Κύπρου, στη Συρία. Είναι από ασβεστόλιθο και είναι μοναδικό εύρημα του είδους σε όλη τη Μεσόγειο. Γενικά πιστεύεται ότι τα τάλαντα είτε χυτεύονταν σε καλούπι από άμμο - μια τεχνική που χρησιμοποιείται και στην εποχή μας - ή μέσα σε πήλινα καλούπια, τα οποία καταστρέφονταν μετά τη χύτευση.

• **Τάλαντο*** κυπριακού χαλκού σε σχήμα **τεντωμένου δέρματος βοδιού. Μήκος: 72 εκ. Βάρος: 39 κιλά. Από την Έγκωμη. Κυπριακό Μουσείο, Λευκωσία.**

δικαιώματα στο θρόνο της Ιερουσαλήμ και της μικρής Αρμενίας (Κιλικία). Στα πρώτα χρόνια της Φραγκοκρατίας η Λεμεσός συνεχίζει να αναπτύσσει αξιόλογη εμπορική δραστηριότητα. Εκατό χρόνια αργότερα, το 1291 μ.Χ., εντατικοποιείται και παρουσιάζεται από πηγές ως **σημαντικότερος σταθμός εμπορίου και ανεφοδιασμού λόγω της πτώσης της Άκρας στην Συριοπαλαιστίνη και την απομάκρυνση των σταυροφόρων από εκεί**, γεγονός που σε μεγάλο βαθμό ευνόησε την περαιτέρω ανάπτυξη της πόλης. Όπως στις μέρες μας, έτσι και τότε η Κύπρος έγινε το τελευταίο προπύργιο Χριστιανισμού στην Ανατολική Μεσόγειο.

Χάρτης του Αρμενικού Βασιλείου της Κιλικίας 1199-1375

Η προσαρτώμενη βιβλιογραφία αναφέρει ότι η πόλη αναδομήθηκε, αποκτώντας εγκαταστάσεις, **μεγάλα κτήρια Μοναχών και Ιπποτών, αρχοντικά και παροικίες εμπόρων**. Στην ανάπτυξη αυτή **δίδουν τέλος οι μεγάλες πλημμύρες του 1330 μΧ**, κι άλλες μεταγενέστερες καταστροφές.

Η αποβάθρα Φράγκων φωτογραφία 20^{ου} αιώνα

** Ο Ριχάρδος Α' ο Λεοντόκαρδος (Οξφόρδη 8 Σεπτεμβρίου 1157 - 1199) ήταν Γάλλος από τους ξακουστούς βασιλιάδες της Αγγλίας παρόλο που απαξιούσε και την Αγγλική γλώσσα. Κατάλαβε την Κύπρο από τον Ισαάκιο Κομνηνό όπου και παντρεύτηκε την Βερεγγαρία της Ναβάρρας

Πάραυτα καίριο ήταν το κτύπημα από την επιδρομή των Μαμελούκων Τούρκων της Αιγύπτου το 1420 μΧ. ως αντίποινο για τις σταυροφορικές επιδρομές των Λουζινιάν στις αραβικές ακτές.

Κατά το τέλος του 15ου αιώνα, η εξουσία περνά αναιμάκτα στην Γαληνότατη Δημοκρατία της Βενετίας που για ακόμα σχεδόν έναν αιώνα (1489 μΧ – 1570 μΧ) διοικεί το νησί, με παράλληλη όμως επικυριαρχία των Γενουατών ανατολικά, στην πόλη της Αμμοχώστου (Famagusta), η οποία είχε ήδη καταστεί το ισχυρότερο και σημαντικότερο λιμάνι της Κύπρου. Παρόλο που η Λεμεσός της περιόδου της Ενετοκρατίας περιγράφεται ως ένα ερειπωμένο χωριό, διαφαίνονται κάποια στοιχεία εμπορικής δραστηριότητας. Λόγω της γεωγραφικής θέσης της πόλης ως ενδιάμεσος σταθμός μεταξύ του Ευρωπαϊκού χώρου και των απέναντι ακτών στα νότια και τα ανατολικά, το λιμάνι της αποκτά ιδιαίτερη σημασία ως προς το διεθνές διακομιστικό εμπόριο με αποτέλεσμα να ευνοείται ο ελλιμενισμός των εμπορικών πλοίων. Το γεγονός αυτό, σύμφωνα πάντα με τις πηγές, φαίνεται να ευνοεί μια πλούσια εξαγωγική εμπορική δραστηριότητα και παροχή εμπορικών προνομίων στους παραδοσιακούς εμπόρους της εποχής. Με τον τρόπο αυτό, το λιμάνι της Λεμεσού διατήρησε μια σταθερά βασική εμπορική υποδομή, που συνοδευόταν κι από μια παράδοση στον ελλιμενισμό, η οποία θα αποδεικνυόταν ιδιαίτερα σημαντική στα επόμενα χρόνια.

B.4 Η Οθωμανική κατοχή (1570 μΧ – 1878 μΧ)

Το 1570μΧ η Κύπρος υποτάσσεται και προσαρτάται στην Οθωμανική αυτοκρατορία. Το νησί αποκόπτεται ουσιαστικά για τρεις αιώνες από τον Ευρωπαϊκό χώρο και πολιτισμό. Αυτό επιφέρει σημαντικές αλλαγές στη ζωή που λαμβάνει χώρα στο νησί και τη δημογραφία του. Χαρακτηριστικά στίγματα είναι η πρωτοεμφάνιση μουσουλμανικών μειονοτήτων, η αλλαγή διοίκησης, και νέες τάσεις στη πολεοδομία και την αρχιτεκτονική.

Την ίδια ακριβώς εποχή που οι μεγάλες ανακαλύψεις, η ανάπτυξη του διηπειρωτικού εμπορίου δίνουν μια πρωτοφανή επαναστατική ώθηση

• Η έκταση της πόλης της Λεμεσού, κατά τα τελευταία χρόνια της Τουρκοκρατίας.

* Ο Αμπντούλ Μετζίτ Α' (23 Απριλίου 1823 - 25 Ιουνίου 1861) ήταν ο 31ος σουλτάνος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας σε ηλικία μόλις 15 ετών. Εξασκώντας έξυπνη πολιτική συνέχισε το μεταρρυθμιστικό έργο του πατέρα του. Παρά τις δυτικοευρωπαϊκές ήττες τις οποίες δέχτηκε ονόμασαν το μεταρρυθμιστικό του έργο Τανζιμάτ που σημαίνει Ευτυχής οργάνωση. Η Τουρκία ξέροντας να χάνει μπόρεσε να κερδίσει τη μη διάσπασή της. Το 1839 με τη συνθήκη Χάτι Σεριφ και το 1856 με τη συνθήκη Χάτι Χουμαγιούν δημιουργήθηκε ένα προστατευτικό πλαίσιο για τις μειονότητες ώστε να εξασφαλίσει δικαιώματα για ισότιμη μεταχείριση, και ίση απονομή δικαιοσύνης.

στην δυτική Ευρώπη, στην Κύπρο τα πάντα σταδιακά προσαρμόζονται στους αργούς ρυθμούς της μουσουλμανικής Ανατολής. Ο κύπριος έμπορος δεν μπόρεσε να λειτουργήσει στο ευρωπαϊκό πλαίσιο ωθώντας την κοινωνία σε νέες ανακαλύψεις. Όπως προαναφέρθηκε, στη δυτική Ευρώπη κατά τον Μεσαίωνα σταδιακά δημιουργήθηκε η μη ευγενής τάξη των πλουσίων που ώθησε επιτηδευμένα στην άνθιση του πολιτισμού ο οποίος νοητικά ακούει στον τίτλο «Αναγέννηση» μέσω της διαμάχης με την άρχουσα τάξη. (βλέπε: σελ.10)

Μέχρι και τα τέλη του 18ου αιώνα και τις αρχές του 19ου αιώνα, η πόλη παρουσιάζεται σχετικά με λίγους κατοίκους διατηρώντας, ωστόσο, την τότε 'σχετική' σημασία του λιμανιού της για το νησί. Με την πόλη της Λάρνακας 75χιλ. ανατολικότερα να καθίσταται το κέντρο των ευρωπαϊκών Προξενείων, η Λεμεσός διαθέτει Υποπρόξενους, τελωνείο και σημαντική αγορά αγροτικών προϊόντων, με αρκετά από αυτά -λόγω θέσης- να εξάγονται προς Ευρωπαϊκούς κυρίως προορισμούς. Στις αρχές του 19ου αιώνα η πόλη περιγράφεται στις πηγές φτωχική. Δομικά παρουσιάζει γραμμική ανάπτυξη κατά μήκος της παραλίας, ενώ ο πληθυσμός την εποχή αυτή εκτιμάται γύρω στους 2.000 κατοίκους. Μέσω της εξέλιξης του λιμανιού ως σταθμού εξαγωγικής δραστηριότητας, ο οικισμός σταδιακά αρχίζει να τείνει προς την εγκαθίδρυση αστικών

Σταδιακά τον Μεσαίωνα δημιουργήθηκε η μη ευγενής τάξη πλουσίων η οποία ώθησε την κοινωνία στην άνθιση του πολιτισμού ο οποίος νοητικά ακούει στον τίτλο «Αναγέννηση»

• Αμπντούλ Μετζίτ Α' / 1823-1861
31ος Σουλτάνος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας

δομών και χαρακτηριστικών.

Στα μέσα του 19ου αιώνα η Οθωμανική διακυβέρνηση χαρακτηρίζεται ήπια. Η ευρωπαϊκή πίεση προς την Οθωμανική Αυτοκρατορία (Βλέπε 27 σημεία τριπλής επαφής) οδηγεί στα διατάγματα του Αμπντούλ Μετζίτ Α΄*, (Βλέπε σελ. 23) τα οποία παράλληλα με την ανάπτυξη της εκπαιδευτικής και πνευματικής δραστηριότητας, ευνοούν την αναζωογόνηση της οικονομικής δραστηριότητας, κυρίως του εμπορίου των κρασιών και των χαρουπιών.

Με πληθυσμό 2.000 – 3.000 ψυχές, η πόλη συνεχίζει να παρουσιάζεται φτωχική και χωρίς αξιόλογες οικοδομές. Προσελκύει ωστόσο ορισμένα δραστήρια άτομα από τον χώρο του ευρύτερου ελληνισμού -ιδίως την Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου- και άλλων πόλεων του εξωτερικού. Δραστήρια άτομα προσελκύονται επίσης από τα χωριά, τα οποία ασχολούνται κυρίως με το εμπόριο. Το δυναμικό αυτό προσφέρει επαγγελματικές γνώσεις και ειδικότητες (κυρίως έμπορους, караβοκύρηδες και εκπαιδευτικούς) τις οποίες απαιτεί η βραδέως ανελλισσόμενη αστική δομή της αναπτυσσόμενης πόλης.

Τα επόμενα χρόνια σειρά γεγονότων όπως η λειτουργία της διώρυγας του Σουέζ (1869), φορολογικές και διοικητικές μεταρρυθμίσεις δημιούργησαν ευνοϊκότερες συνθήκες για την επιχειρηματική δραστηριότητα της πόλης. Η σχετική ευμάρεια και η πρόοδος συντελούν στην περαιτέρω σταδιακή αύξηση του πληθυσμού. Τώρα με πληθυσμό 4.000 – 4.500 κατοίκους, εξελίσσεται σε σημαντικό κέντρο εμπορίου. Παράλληλα συντείνουν στην πνευματική και πολιτιστική καλλιέργεια της τότε μικρής κοινωνίας της πόλης, καθώς και στη δημιουργία αστικών υποδομών (σχολεία, νέοι ναοί, νεκροταφεία, κτήρια διοικήσεως και υποτυπώδους ταχυδρομική υπηρεσία). Σίγουρα το 1871 σηματοδοτεί, με την άφιξη και λειτουργία στη Λεμεσό της πρώτης ατμοκίνητης αλευρομηχανής η οποία λειτουργούσε με καυσόξυλα, το ξεκίνημα της 'Μηχανοποίησης' που ως ετεροχρονισμένο μοντέλο και μικρογραφία της 'παγκόσμιας βιομηχανικής επανάστασης' θα ξεκινήσει σιγά - σιγά να αλλάζει το πρόσωπο της πόλης. Τότε γενιέται η πρώτη εμφάνιση της εργατικής κοινωνικής τάξης και δημιουργούνται νέες διαστάσεις και προβληματισμοί για τη δομή της πόλης.

• Παρθενικά ταξίδια στη Διώρυγα του Σουέζ αφού παραδόθηκε στην κυκλοφορία το 1869

• ατμοκίνητη αλευρομηχανή

B.5 Η Αγγλοκρατία (1878 – 1960 μΧ)

B.5.1 Τα πρώτα χρόνια της Αγγλοκρατίας (1878 – 1900 μΧ)

Το 1878 οι Άγγλοι -στα χέρια των οποίων είναι η διώρυγα του Σουέζ -την οποία ξεκίνησαν να φτιάχνουν Γάλλοι μηχανικοί μα στρατηγικά κατάφεραν εκείνοι να ελέγξουν- παραλαμβάνουν μια Λεμεσό πολλά υποσχόμενη για το μέλλον. Σύμφωνα με αναφορές επισκεπτών της εποχής, εξελίσσεται στην πιο 'Ευρωπαϊκή' πόλη της Κύπρου. Αυτό και πάλι οφείλεται κυρίως στο λιμάνι της το οποίο καθίσταται το πρώτο εξαγωγικό λιμάνι του νησιού. Κατά τα πρώτα χρόνια της Αγγλικής

κατοχής βελτιώνονται οι συνθήκες απασχόλησης και οι δυνατότητες ανάπτυξης παρά τη συνέχιση της ψηλής φορολογίας η οποία ίσχυε κατά τα τελευταία χρόνια της Οθωμανικής κατοχής.

Φαίνεται όμως ότι ακόμη δεν έχουν ωριμάσει οι συνθήκες για την εγκατάσταση ικανού αριθμού ατόμων της νεοσύστατης 'μεσαιάς' τάξης (γιατροί, δικηγόροι, καθηγητές, δάσκαλοι, μορφωμένοι υπάλληλοι, μικροέμποροι, τεχνίτες, καλλιτέχνες κ.λπ.) στην πόλη.

• Διώρυγα Σουέζ

Ενας κλειστός χώρος δεν εμπεριέχει ανοίγματα. Κατά συνέπεια, η Μεσόγειος δεν μπορεί να θεωρηθεί τοπολογικά ως κλειστή θάλασσα. Επιπλέον, τα τρία τοπολογικά ανοίγματα έχουν γεωμετρικές επιπτώσεις. Έτσι, η Κύπρος και η Κρήτη είναι ριζικά διαφορετικές. Κι αν η Κύπρος έχει μερικές κοινές ιδιότητες με την Κορσική, παραμένει μοναδική εξαιτίας του Σουέζ. Με αυτόν τον τρόπο, εντοπίζουμε μία κρυφή συνεπαγωγή μεταξύ του ανοίγματος του Σουέζ το 1869 και τη μυστική συμφωνία της Μεγάλης Βρετανίας και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας παράλληλα με τη διεξαγωγή του Συνεδρίου του Βερολίνου το 1878, όσον αφορά στην Κύπρο. Η αφαιρετικότητα της τοπολογικής έννοιας μέσα στο γεωμετρικό πεδίο δημιουργεί ένα ιστορικό πλαίσιο. **Βέβαια, η αναδρομική ανάλυση δεν μπορεί να πείσει τον ερευνητή. Μπορεί όμως να του προσφέρει τη δυνατότητα χρήσης ενός εργαλείου του μέλλοντος.** Η γεωστρατηγική λειτουργεί καταλυτικά. Πρέπει όμως να υπάρχουν και οι απαραίτητες ουσίες που θα οδηγήσουν στη δημιουργική αντίδραση. Σε αυτό το σημείο βρίσκεται ο πυρήνας του προβλήματος.

Αυτή η τάξη θα αναπτυχθεί σε μεγάλο βαθμό τα επόμενα χρόνια, με τη συνέχιση και την ενίσχυση συνθηκών που οδηγούν στην αστικοποίηση. **Ως αποτέλεσμα των καλύτερων οικονομικών συνθηκών, αλλά και των προοπτικών που διαφαίνονται στην πολλά υποσχόμενη αυτή πόλη, όπου οι νέοι κατακτητές διαβλέπουν ότι με τη βελτίωση της δομής και οικονομίας θα αυξήσουν τις προοπτικές για έσοδα προς όφελός τους,** ο πληθυσμός αυξάνεται παραπέρα από τα πρώτα κιόλας χρόνια της Αγγλοκρατίας.

Σύμφωνα με την **απογραφή του 1881** ο πληθυσμός της πόλης, η οποία επεκτείνεται κυρίως προς τα βόρεια, ανέρχεται σε **6.131 κατοίκους**. Οι συνεχώς αυξανόμενες προοπτικές οδηγούν σε επανεγκατάσταση Κυπρίων και εγκατάσταση ομογενών από την Αίγυπτο, με αποτέλεσμα την παραπέρα αύξηση του ενεργού οικονομικά πληθυσμού και την εμφάνιση νέων ειδικοτήτων.

Δημιουργούνται ορισμένες πρόσθετες αστικές υποδομές (αγορά, κυβερνητικά και ιδιωτικά χάνια κ.λπ.). Η αστική τάξη επιβάλλεται με τη νέα νοοτροπία διοίκησης μιμούμενη τις αστικές αντιλήψεις της 'ανώτερης', κατά την αντίληψή της, συνομοταξίας των 'εξευγενισμένων' αποικιοκρατών. Αναπτύσσει κατά το βέλτιστο τις συνθήκες υγείας και ανέσεις. Δημιουργεί ξεχωριστά κελύφη για κάθε λειτουργία, βασικό συνθετικό στοιχείο για τη δημιουργία νέας δυτικής αστικής νοοτροπίας.

Παρά τις αντιδράσεις, τις οποίες προκαλεί κάθε δραστηριότητα αλλαγή, φαίνεται ότι οι αλλαγές προς μια νέα εικόνα της πόλης, μέσα από την οποία θα αναπτύσσονταν πιο σύγχρονες για την εποχή δραστηριότητες, ήταν καλοδεχούμενη, τουλάχιστον από την εύπορη και τη φιλοπρόοδη μερίδα του πληθυσμού.

Παράλληλα και σταδιακά ενδυναμώνεται κι απλώνεται συνεχώς η μεσαία τάξη, ενώ εγκαθίστανται στην πόλη και πολλοί ξένοι, οι οποίοι ανοίγουν καταστήματα, γραφεία και κέντρα αναψυχής. Αυτό οφείλεται στην έντονη δραστηριότητα και κινητικότητα που προκάλεσαν οι νέες

συνήθειες, οι οποίες εισήχθησαν από τους κατακτητές, και οι τάσεις για εξευρωπαϊσμό. **Η φήμη της Λεμεσού** (στοιχείο το οποίο διατηρείται μέχρι σήμερα) **θεμελιώνεται ως πόλη της ψυχαγωγίας.**

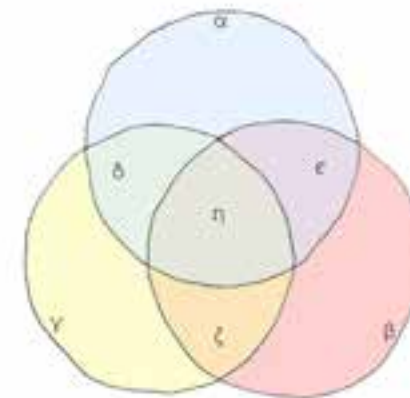
Στην περίοδο των πρώτων δεκαετιών της Αγγλοκρατίας, **εγκαθιδρύεται Δημαρχείο και Λιμεναρχείο, φυλακές και ενισχύονται οι θαλάσσιες συγκοινωνίες με το εξωτερικό** όπως και οι υπηρεσίες εξωτερικού ταχυδρομείου και τηλεγραφείου. **Κατασκευάζεται το υδραγωγείο που προμηθεύει τρεχούμενο νερό και πλακοστρώνονται οι κεντρικοί δρόμοι.** Δημιουργείται, παράλληλα, πλήθος από νέες επιχειρήσεις, μαγαζιά και αποθήκες. **Οι δρόμοι βελτιώνονται και φωταγωγούνται με φανάρια.** Όπως επίσης οι δρόμοι που συνδέουν την Λεμεσό με άλλες πόλεις και την ύπαιθρο αναβαθμίζονται και αυτοί με τη σειρά τους.

Οι νέες Αρχές δεν επιθυμούν να επωμίζονται το κόστος των επανορθώσεων από φυσικά αίτια και την απώλεια εσόδων καθώς η γη στην πόλη τώρα αποκτά μεγαλύτερη αξία αλλά και οι επιχειρήσεις δεν επιθυμούν να είναι επιρρεπείς σε ζημιές. Δημιουργούνται λοιπόν **πρόσθετες αστικές υποδομές και αντιπλημμυρικά έργα προστασίας από τη θάλασσα και το χείμαρρο.**

Στα πλαίσια της συνεχώς αναδιπλούμενης διαλεκτικής σχέσης μεταξύ παιδείας, πολιτισμού, σημειωτικών απεικονίσεων από τη μια και οικονομικών δραστηριοτήτων από την άλλη, δημιουργούνται επίσης νέες επιχειρήσεις, βιοτεχνίες και βιομηχανίες, οι οποίες, με βάση το δυτικό μοντέλο διαχωρισμού και ιεράρχησης χρήσεων, αναπτύσσονται στην τότε περιφέρεια του μεταβαλλόμενου μικρού άστεως.

Όλα αυτά αποτελούν στην ουσία εκδηλώσεις της μετάβασης από τον ανατολίτικο στον κοσμοπολίτικο (ευρωπαϊκό) χαρακτήρα, η οποία ενισχύεται μέσα από την ανταλλαγή εμπειριών, παιδείας και πληροφοριών, με αφορμή την επαφή και την επικοινωνία που καλλιεργεί το εμπόριο και οι οικονομικές συναλλαγές με τον έξω από τα περιορισμένα νησιώτικα όρια της Κύπρου κόσμο.

Το 1891 ως αποτέλεσμα της μόρφωσης των νέων, αλλά και της εισαγωγής των διαφόρων νέων επαγγελμάτων, τα οποία αναφέρθηκαν

Βάση μαθηματικών μοντέλων, σε σημεία τριπλής επαφής δυνατών παικτών, είναι δύσκολο να εμφανιστεί κεντρικά, δυνατός παίχτης.

Παράδειγμα Α. Στο κέντρο της Οθωμανική Αυτοκρατορίας, Αυστροουγγρικής και Ρωσικής, βρίσκονται τα Βαλκάνια.

Παράδειγμα Β. Από το τρίπολο Περιβάλλον, Οικονομία, Κουλτούρα κεντρικά προκύπτει η έννοια της δημογραφίας.

προηγούμενος, ο πληθυσμός της Λεμεσού φτάνει ήδη τις 7.388 ψυχές με ταυτόχρονη αύξηση της αστικής πλέον 'μεσαίας τάξης'. Οι αστικού τύπου αυξανόμενες εκφάνσεις, όπως η ανάγκη προστασίας, οι οικονομικές δραστηριότητες και η ανάδειξη κοινωνικοπολιτιστικών δραστηριοτήτων οδηγούν σε ανάδειξη των λειτουργικών κελυφών και των δικτύων εξυπηρέτησης. Σημειώνεται ότι με τη συνεχιζόμενη μηχανοποίηση δημιουργείται, όπως είναι φυσικό, η 'εργατική τάξη'.

Η αύξηση πληθυσμού και δραστηριοτήτων, όπως θα δούμε παρακάτω, συνεπάγεται καινούριες ανάγκες για δημιουργία νέων κελυφών για τη στέγαση του συνεχώς αυξανόμενου πληθυσμού, για το εμπόριο, την μεταποίηση και τις υπόλοιπες οικονομικές δραστηριότητες, καθώς επίσης και για την κάλυψη των αναγκών των κοινωνικών και πολιτιστικών σχέσεων και δράσεων που αναπτύσσονται. Οι ανάγκες αυτές προϋποθέτουν πολυπλοκότερες διευθετήσεις επίλυσης προβλημάτων υποδομών, υγιεινής, προστασίας του αστικού περι-

βάλλοντος από φυσικά φαινόμενα και διευκόλυνσης των μεταφορών και επικοινωνιών. Απαιτούνται επίσης, νεοφανείς δράσεις, επιστημονικές παρεμβάσεις, νομοθετικές ρυθμίσεις και άλλες.

B.5.2 Οι αρχές του εικοστού αιώνα (1900 – 1914μ.Χ.)

Σύμφωνα με πολλούς ερευνητές, η ουσιαστική ανοικοδόμηση, ανακαίνιση και εξωραϊσμός της Λεμεσού άρχισε μετά το 1900. Την περίοδο αυτή παρατηρείται ουσιαστική ανάπτυξη των επικοινωνιών, της τηλεφωνίας, του ηλεκτροφωτισμού, της ξενοδοχειακής δραστηριότητας και των τραπεζικών συναλλαγών που διευκόλυναν τις οικονομικές διεργασίες γενικά και ειδικότερα την εμπορική κίνηση. Σημειώθηκε επίσης μεγάλη πρόοδος στην εξέλιξη του εμπορίου, της μεταποιητικής βιομηχανίας και των συγκοινωνιών. Το 1901 ο πληθυσμός της πόλης αυξάνεται σε 8.298, ενώ το 1911 φτάνει τους 10.302 κατοίκους. Η αύξηση του πληθυσμού οδήγησε σε επεκτάσεις της πόλης και διανοίξεις νέων οδών.

Ως αποτέλεσμα της συνεχιζόμενης ευμάρειας οι διάφορες τάξεις της πόλης απολάμβαναν ανάλογα με το διαφορετικό μερίδιο που τους αναλογούσε στα πλαίσια του κοινωνικοοικονομικού και πολιτικού κλίματος της εποχής. Ως εκ τούτου, η ολοένα αυξανόμενη αριθμητικά εργατική τάξη προσπαθεί να οργανωθεί και να διεκδικήσει περισσότερα δικαιώματα. Ο Κώστας Α. Πιλαβάκης αναφέρει ότι από το 1910 άρχισαν να ιδρύονται στην πόλη οι πρώτες συντεχνίες Τεχνιτών, Βαρελοποιών, Ξυλουργών, Οικοδόμων (η οποία στα 1925 μετονομάστηκε σε 'Συντεχνία Χτιστών') και άλλες.

Οι κοινωνικοοικονομικές δυναμικές των συνθηκών που αναπτύσσονται δίνουν έρεισμα για σταθερές 'καθαρότερες προσεγγίσεις' και μόνιμες επιλύσεις στα λειτουργικά προβλήματα τα οποία πλέον αντιμετωπίζει σε μεγαλύτερο βαθμό η πόλη. Παράλληλα, η τοπική κοινωνία αισθάνεται την ανάγκη για βελτίωση, εκσυγχρονισμό και εξωραϊσμό του ευρύτερου περιβάλλοντος της πόλης.

Η σημειωτική απεικόνιση του 'εξευγενισμένου' πολίτη ξεφεύγει πέρα από το κέλυφος της κατοικίας και του χώρου εργασίας και τώρα επεκτείνεται στην οργάνωση του ευρύτερου περιβάλλοντος της πόλης. Τα πρότυπα και πάλι αντλούνται από την Αθήνα, Αλεξάνδρεια, κεντροευρωπαϊκά, βρετανικά και άλλα κέντρα. Σημαίνοντα ρόλο παίζει η παρουσία Ευρωπαίων στην πόλη καθώς και μεταναστών από χώρες όπου ο Ελληνισμός έχει έντονη παρουσία.

Οι Λεμεσιανοί προσδοκούν στην πρόοδο της πόλης και σε μια καλύτερη ποιότητα ζωής. Αντιλαμβάνονται ότι πολλά εξαρτώνται από τον τρόπο με τον οποίο οι ίδιοι θα οργανωθούν, μέσα από ιδέες και δομές που πρεσβεύει ο καθένας τους μέσα από το θεσμό της τοπικής αυτοδιοίκησης. Από τις περιγραφές συμπεραίνεται ότι ο 'πλούτος' της πόλης αποδίδεται κυρίως στον εμποροβιομηχανικό τομέα. Από την άλλη, η εξελισσόμενη αστικοποίηση και η συνεχιζόμενη μεταστροφή από τον ανατολίτικο χαρακτήρα και συμπεριφορές προς τα δυτικοευρωπαϊκά κοσμοπολίτικα πρότυπα, απαιτεί νέους κώδικες διακανονισμού των

αστικών σχέσεων. Έτσι την περίοδο αυτή κωδικοποιούνται οι Δημοτικοί Κανονισμοί της πόλης.

B.5.3 Η περίοδος των δύο παγκοσμίων πολέμων (1914-1946)

Από την αρχή του Α' Παγκόσμιου Πολέμου (τον Αύγουστο του 1914), μέχρι το 1930 παρουσιάζεται μια νέα περίοδος στην ανάπτυξη της Λεμεσού, εφόσον στα χρόνια αυτά σημειώθηκαν πολιτικές και κοινωνικές αλλαγές, βαθύτερες από τις προηγούμενες περιόδους. Η αύξηση των τιμών της αγοράς δυσκόλευε ορισμένες τάξεις μισθωτών και εργατών. Τη μερίδα του λόντος στα κέρδη από το εξαγωγικό εμπόριο είχαν οι μεγαλέμποροι της πόλης.

Η αρχή του Α' παγκόσμιου πολέμου επηρέασε οικονομικά την πόλη, αφού ελαττώθηκε το εισαγωγικό και εξαγωγικό εμπόριο, με αφορμή τον συνεπακόλουθο πληθωρισμό που επιφέρει η έλλειψη των αγαθών λόγω πολέμου. Παρόλα αυτά, η Λεμεσός ήταν μια ασφαλής, μακριά από τις πολεμικές επιχειρήσεις, πόλη. Στη συνέχεια το λιμάνι της υπήρχε μεγάλη κίνηση γιατί τα αγροτικά προϊόντα της ενδοχώρας της (χαρούπια, σταφίδα, κρασιά, αμύγδαλα και σουμάκι) είχαν μεγάλη ζήτηση λόγω του πολέμου και πληρώνονταν αδρά από αγοραστές του εξωτερικού.

Η ζήτηση κρασιού δε διατηρήθηκε απλά, μα αυξήθηκε μετά τη λήξη του πολέμου. Ωστόσο, η προσφορά των υπόλοιπων προϊόντων από τρίτες κυρίως χώρες της Μεσογείου, που ήταν προηγουμένως εμπόλεμες, προκάλεσε άμεση κάμψη στην εξαγωγή τους κατά τη διάρκεια του μεσοπολέμου η οποία οδήγησε ακόμη και σε πτωχεύσεις μικρεμπόρων στην πόλη της Λεμεσού. Η εργατική τάξη επλήγη από τα νέα οικονομικά δεδομένα. Πολλοί κάνουν αναφορές στην κοινωνική και οικονομική

• Ο εναέριος λειτουργεί το 1923 σε σχέδια και κατασκευή ιταλών μηχανικών / μεταλλικός πυλώνας

• θερματικός σταθμός

ανισότητα, τη σκληρή ζωή των χαμηλόμισθων και φτωχών στρωμάτων, στη μη αντίστοιχη και αντάξια αμοιβή, στις έντονες ταξικές διαφορές ανάμεσα σε πλούσιους - φτωχούς και στην καταπίεση η οποία επικρατούσε στην κοινωνία της Λεμεσού με τη συνέργεια των Αρχών της πόλης.

Ο Γιάννης Λέφκης αναφέρει: 'Η φτωχή τάξη της Λεμεσού, ολότελα ανοργάνωτη και ακαθοδήγητη όπως ήτανε, δεν μπορούσε να αντιδράσει κι ούτε να απαιτήσει δυναμικά το μερίδιό της από τα υψηλά κέρδη του έμπορα. Το μερίδιο που δικαιωματικά της ανήκε, γιατί προερχόταν από το δικό της μόχθο, ο έμπορος από μόνος του δεν είχε καμιά διάθεση να το δώσει, καθώς η προσφορά εργατικών χεριών γινότανε διαρκώς μεγαλύτερη από όλο και περισσότερους ξεκληρισμένους χωρικούς που κατέβαιναν από τα γύρω χωριά στη Λεμεσό και γίνονταν εργάτες, πληθαίνοντας όλο και πιο πολύ το πρωτύτερα όχι μικρό προλεταριάτο της μικρής αυτής εργατούπολης... Για την κατάσταση αυτή κανένας δε νοιαζότανε. Τη θεωρούσανε όλοι φυσική. Οι φτωχοί να πεινάνε κι οι πλούσιοι να ζούνε μέσα στο γλέντι, τη ξεγνοιασιά και την καλοπέραση'. **Γιάννη Λέφκη, Οι Ρίζες, ιστορική μελέτη, Λεμεσός Κύπρος 1984.** Οι κοινωνικοοικονομικές συνθήκες της πόλης, αλλά και η αποικιακή πολιτική της Βρετανικής Αυτοκρατορίας, συνέτειναν στη διαιώνιση της κοινωνικής

• Το πρώτο κυβερνητικό νοσοκομείο Λεμεσού εγκαινιάζεται τον Φεβρουάριο 1923 στην παρουσία του Κυβερνήτη της Κύπρου

ανισότητας. Ωστόσο, μέσα στα πλαίσια της εμποροβιομηχανικής της ανάπτυξης, η Λεμεσός εξελίχθηκε σε ένα κέντρο, όπου οι ιδέες που διαμορφώνονταν στον έξω κόσμο μεταφέρονταν και εδώ. Στη βιομηχανική Λεμεσό οργανώνεται το εργατικό κίνημα πολύ πιο πέρα από τα όρια της απλής συντεχνιακής παρεμβατικής δραστηριότητας και δημιουργούνται συνθήκες πολιτικής παρέμβασης.

Μετά το 1920 εμφανίζεται στην πόλη αριστερό εργατικό, κομμουνιστικό κίνημα το οποίο οδήγησε στη δημιουργία του Κομμουνιστικού Κόμματος Κύπρου και που για να αποφύγει την παρανομία και τις απαγορεύσεις μετεξελίχθηκε μεταγενέστερα, το 1941, στο 'Ανορθωτικό Κόμμα Εργαζομένου Λαού'.

• Το Εργατικό Κέντρο Λεμεσού, που εκπροσωπείται για πρώτη φορά στις εκλογές του 1926
• Αγροτικά προϊόντα της ενδοχώρας

Ο πληθυσμός της πόλης, που το 1921 έχει ήδη αγγίξει τους 13.302 κατοίκους, συνεχίζει την αυξητική του τάση με ταχύτερους ρυθμούς από ό,τι προηγουμένως, μιας και η εσωτερική κυρίως μετανάστευση αρχίζει να παρουσιάζεται ακόμα πιο έντονη.

Το 1928 το εξαγωγικό εμπόριο της πόλης ήταν διπλάσιο από το εισαγωγικό. Στο λιμάνι της πόλης κατέπλεαν πολλά ατμόπλοια και ιστιοφόρα. Τα κυριότερα είδη εξαγωγής ήταν οίνοι, σταφίδες, χαρούπια, αμίαντος και γύψος. Για τα μέτρα του μεσοπολέμου, η Λεμεσός θεωρείτο η πιο ανεπτυγμένη πόλη του νησιού τόσο στο εμπόριο όσο και τη βιομηχανία, στη δεκαετία του '30 εξάλλου ιδρύονται αρκετές νέες βιομηχανίες. Η μείωση του εμπορίου αποδίδεται στην αυξημένη παραγωγή σε αμπελουργικά από την επαρχία προϊόντα (χαρούπια και αμύγδαλα) ενώ η ανάπτυξη της βιομηχανίας στην ύπαρξη οινοποιητικών εργοστασίων στην πόλη -τα οποία δεν υπήρχαν στις άλλες- αλλά και εγκαταστάσεων χαρουπόμυλων και άλλων βιομηχανιών/βιοτεχνιών. Την ίδια εποχή επιτελείται ένα έντονο ξεκλήρισμα των κατοίκων της υπαίθρου, λόγω των ασταθών εισοδηματικών συνθηκών και του φαινομένου της τοκογλυφίας που καθιστούσε αρκετούς αγρότες άκληρους. Η κατάσταση αυτή ευνοεί την προσέλευση πληθυσμού στην πόλη και, όπως είναι φυσικό, αποτελεί άλλον έναν παράγοντα άνθισης της βιομηχανικής δραστηριότητας. Να σημειωθεί ωστόσο ότι εκτός από την αναγκαστική εσωτερική μετανάστευση, παρατηρείται και εθελοντική μετανάστευση ή αστυφιλία, η οποία επιτείνεται από τις ελκυστικές μορφές πολυσχιδών λειτουργιών, διευκολύνσεων και υπηρεσιών που παρέχονται ολοένα και περισσότερο στην πόλη. Εξάλλου, η πόλη οδηγείται με ταχείς ρυθμούς σε παραπέρα ανάπτυξη δραστηριοτήτων εκπαίδευσης, αθλητισμού, υγείας,

κοινωνικής μέριμνας και αναψυχής, αλλά και κατασκευής έργων υποδομής.

Ο τομέας μεταποίησης στις μικρές πόλεις δεν παρουσιάζει τα προβλήματα που αναπτύσσονται σε μεγαλύτερες πόλεις. Η βιομηχανική δραστηριότητα της Λεμεσού έχει μεγάλη σημασία για την οικονομία, τον τρόπο ανάπτυξης, τον τρόπο απασχόλησης των κατοίκων, καθώς και για την κοινωνική σύνθεση των αστικών περιοχών. Δημιουργούνται, όμως, πρόσθετα προβλήματα τα οποία συνδέονται με την ίδια τη λειτουργία της πόλης και σχετίζονται με την εκμετάλλευση των χαμηλών εισοδηματικών τάξεων, την υποαπασχόληση, την ανεργία και τον παρασιτισμό. Παράλληλα, δημιουργούνται φαινόμενα αλλαγής στη δομή της Λεμεσού και επίδρασης του περιβάλλοντος στις περιοχές όπου εγκαθίστανται οι βιομηχανίες και ειδικότερα στις περιοχές στις οποίες υπάρχει ανάμειξη ή γειτνίαση με θύλακες κατοικίας. Επίσης, παρουσιάζονται εντονότερα κυκλοφοριακά προβλήματα, ιδιαίτερα στις περιοχές όπου οι δρόμοι παρέμεναν στενοί, ενώ η οικονομική δραστηριότητα απαιτεί μεγαλύτερο πλάτος που να διευκολύνει τη διακίνηση οχημάτων. Ως απότοκο των πιο πάνω, απασχολούν τις αρχές και διάφορα κοινωνικά σύνολα και μονάδες, προβληματισμοί κι ερωτήματα για την ανάγκη προγραμματισμού και σχεδιασμού για το μέλλον.

Β.5.4 Τα πρώτα χρόνια μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο (1946 -1960 μ.Χ.)

Μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο παρατηρούνται σημαντικές κοινωνικο-οικονομικές αλλαγές στο νησί ως απόρροια των ευρύτερων αλλαγών που παρατηρήθηκαν στον Ευρωπαϊκό χώρο

και τη Σοβιετική Ένωση. Μετά τον πόλεμο και την προσπάθεια των κρατών να επουλώσουν τις πληγές τους, έλαβε χώρα μια δεύτερη τεχνολογική εξέλιξη, η οποία εκφράζεται με εκφάνσεις προόδου – ανάπτυξης και ευρύτερης κατά το δυνατό ευημερίας, μετά τη φτώχεια η οποία ακολούθησε τον πόλεμο. Τα χρόνια μετά τον πόλεμο αποτελούν το αποκορύφωμα μιας περιόδου έντονης αστυφιλίας με την προσδοκία ενός καλύτερου βιοτικού επιπέδου στη πόλη, παρά τη σκληρή ύπαιθρο που τους ταλαιπωρούσε. Το φαινόμενο της ραγδαίας αστικοποίησης που παρατηρείται στον Ευρωπαϊκό χώρο εμφανίζεται, με καθυστέρηση, σ' όλες τις κυπριακές πόλεις, κι ιδιαίτερα στη Λεμεσό, λόγω της βιομηχανικής της ανάπτυξης και του λιμανιού. Η παραπέρα άνθιση των οινοβιομηχανιών, με τη συμμετοχή τώρα του Συνεργατικού Κινήματος, αποτελεί συνέπεια των νέων κοινωνικοοικονομικών συνθηκών οι οποίες αναπτύσσονται στην πόλη, ενώ ενεργεί ως διέξοδος για την ανακούφιση της φτώχειας και της μιζέριας που χαρακτήριζε την εποχή αυτή την, σταθερά μεταβαλλόμενη σε εργατική, άκληρη αγροτική τάξη. Στα δεδομένα του νησιού, το τέλος του πολέμου σηματοδότησε την επιστροφή των χιλιάδων στρατιωτών του Κυπριακού Συντάγματος, που πολεμούσε στο εξωτερικό στο πλευρό των Βρετανικών στρατευμάτων και των Σύμμαχων. Ο τερματισμός της μισθοφορικής απασχόλησης τους στο στράτευμα είχε ως αποτέλεσμα να βυθιστούν χιλιάδες άτομα στην ανεργία, χωρίς οποιαδήποτε

κοινωνικά οφέλη και παροχές από την τότε αποικιοκρατική Κυβέρνηση. Η φορολογία ήταν τότε ψηλή και άδικη. Το κόστος ζωής είχε εκτοξευθεί στα ύψη. Πάνω από όλα, όμως, τα συνεχιζόμενα χρέη και η τοκογλυφία εξολόθρευαν τους αγρότες, με παρεπόμενο να πλήττεται ανεπανόρθωτα ο βασικός οικονομικός τομέας της γεωργίας στην ύπαιθρο. Αποτέλεσμα της εκτεταμένης δυσφορίας ήταν η σύλληψη της ιδέας για αυτοδιαχείριση του νησιού.

Η εισροή πληθυσμού στη Λεμεσό οδηγεί σε ακόμα μεγαλύτερη ανάπτυξη της πόλης, η οποία επεκτείνεται γεωγραφικά κατά μήκος των ακτινωτών δρόμων που οδηγούσαν προς τα περιστασιακά δορυφορικά χωριά. Ως συνέπεια των πιο πάνω, το 1946 ο πληθυσμός της πόλης, μέσα στα Δημοτικά όρια της, αυξήθηκε σε 22.800 κατοίκους. Την εποχή αυτή λήφθηκαν και πάλι μέτρα για τη ρυμοτομία των οδών, την οδοποιία γενικότερα, και τη ρύθμιση της τροχαίας κυκλοφορίας. Παράλληλα εφαρμόστηκαν πρόνοιες για δημιουργία υπονόμων, πυρόσβεση και την επέκταση του παραλιακού μόλου, καθώς και για τη δημιουργία ή βελτίωση άλλων έργων δημόσιας ωφέλειας (ζωαγορά, ανακαίνιση δημοτικής αγοράς και βελτιώσεις στην πλατεία της, επέκταση

• Η Διάσκεψη της Γιάτας/ Φεβρουάριος 1945 Φραγκλίνος Ρούζβελτ, Ιωσήφ Στάλιν, Ούνιστον Τσόρτσιλ

• Πλατεία Κεσόγλιδων μετέπειτα Πλατεία Ηρώων καφενεία Broadway και Κιτ.κατ
• Οι τρόφιμοι του πτωχοκομείου

γειτονικά χωριά Ακρωτήρι και Επισκοπή. Οι κοινωνικοοικονομικές συνθήκες επηρεάζονται επίσης επιπρόσθετα από την κρίση στο Σουέζ, το 1956, την **απώλεια για τους βρεττανογάλλους της διώρυγας του Σουέζ και το τέλος της παρουσίας και επιρροής Ευρωπαίων -ανάμεσα τους και πολλών Ελλήνων- στην Αίγυπτο.**

Η εργοδότηση μεγάλου αριθμού εργατοϋπαλλήλων από μεγάλες οινοβιομηχανίες, αλλά και η δευτερογενής δραστηριότητα εμπορίας, διάθεσης και εξαγωγών των προϊόντων τους, μαζί με άλλους τομείς της οικονομικής δραστηριότητας, διατήρησε την τάση σημαντικής αύξησης του πληθυσμού οδηγώντας, παράλληλα, σε νέες επεκτάσεις της πόλης και των κεντρικών της λειτουργιών. **Δημιουργήθηκαν νέες περιοχές κατοικίας κοντά στα εργοστάσια και αλλού.** Παράλληλα, η ανάγκη βελτίωσης του οδικού δικτύου και των διευκολύνσεων ελλιμενισμού και εξαγωγών έγινε ακόμη εντονότερη.

Στο πρόγραμμα της τότε Δημαρχίας υπήρχε πρόνοια για την ετοιμασία σχεδίων για γενικότερες βελτιώσεις στη Λεμεσό, πάνω στη βάση 'Σχεδίου Πόλης', με έμφαση στην απαίτηση για επιχορήγηση από την κεντρική Κυβέρνηση. Οι ρυμοτομίες, ο εξωραϊσμός της πόλης, η δημιουργία πλατειών και σταθμών αυτοκινήτων ήταν μερικά από τα θέματα που προτεινόταν να αντιμετωπισθούν στα πλαίσια αυτού του Σχεδίου.

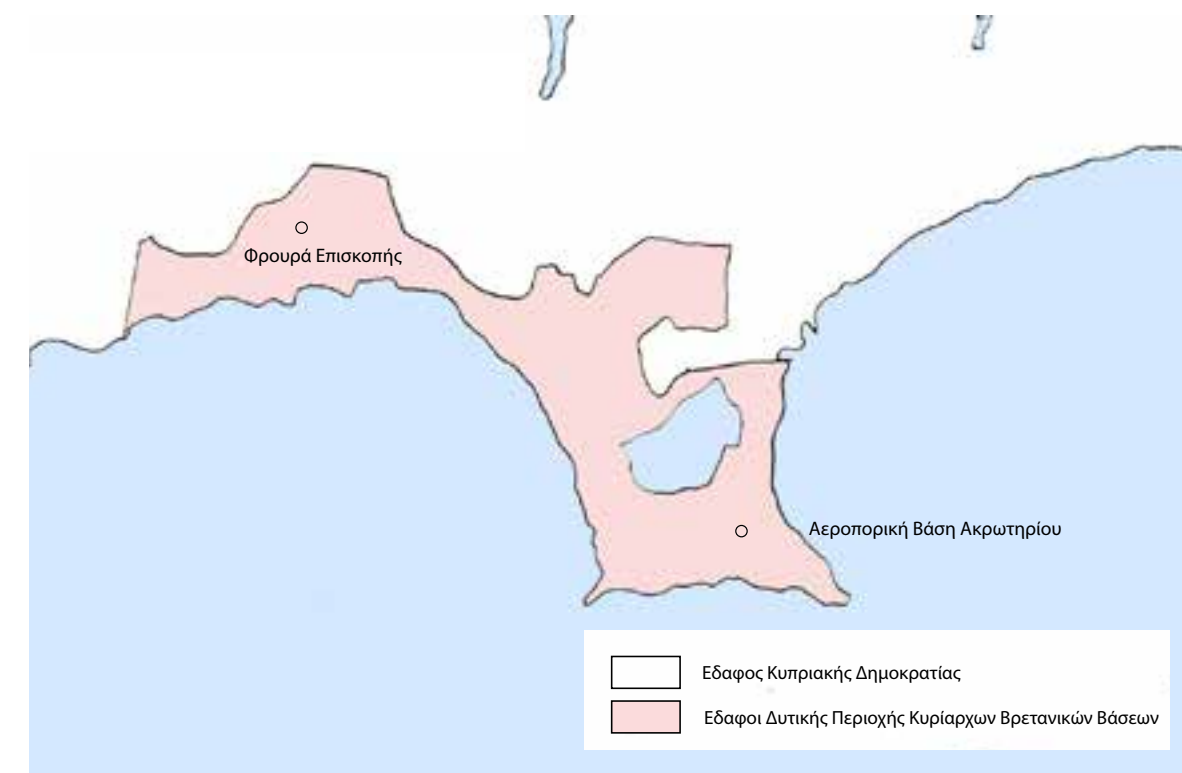
Ιδιαίτερη σημασία δόθηκε στο κτίσιμο εργατικών κατοικιών, μια και στη Λεμεσό, όπως ήδη αναφέρθηκε, παρατηρείται την εποχή αυτή ιδιαίτερα αυξημένη συγκέντρωση πληθυσμού των χαμηλότερων εισοδηματικών στρωμάτων. Προβληματισμοί λοιπόν από τότε, για μια πόλη που αρχίζει να **επεκτείνεται με μεγάλη ταχύτητα**, χάρις στις ιδιάζουσες συνθήκες της εποχής και στην βιομηχανική και εμποροοικονομική της δραστηριότητα, **χωρίς να την προλαβαίνουν οι διάφορες φωνές για προγραμματισμό και σχεδιασμό.**

Μέσα σε αυτές τις συνθήκες, το Φεβρουάριο του 1953, η Δημοτική Επιτροπή Λεμεσού δημοσιεύει το 'Πρόγραμμα Βελτιώσεως Λεμεσού', με σχέδια, κείμενα, προτάσεις και κοστολογήσεις, για να 'παρασκευάσει',

όπως αναφέρεται σε αυτό, το έδαφος, **ώστε το μελλοντικό αιρετό Συμβούλιο να μπορέσει να αναλάβει, αν το θελήσει, τη βελτίωση της πόλης.** Το πρόγραμμα ασχολείτο επίσης με το πρόβλημα της στέγασης, αφού αρκετοί κάτοικοι της πόλης, όπως διαπιστώθηκε, διαβίωναν σε ακατάλληλες, ανθυγιεινές και άθλιες συνθήκες, με προτάσεις για την κατασκευή από το Δήμο πρόσθετων εργατικών κατοικιών.

Μέχρι την κήρυξη Ανεξαρτησίας, το 1960, ο ιστός της πόλης **αναπτύσσεται** παραπέρα, κυρίως προς τα **βόρεια**, προς τα δορυφορικά χωριά. Ο πληθυσμός της το **1960** αυξάνεται ήδη σε **43.600** περίπου κατοίκους -μέσα στα δημοτικά όρια- ενώ, συνυπολογίζοντας τις **περιαστικές περιοχές**, ανέρχεται σε **51.000** περίπου. Επρόκειτο για τη μεγαλύτερη αύξηση του πληθυσμού που παρατηρήθηκε μέχρι τότε.

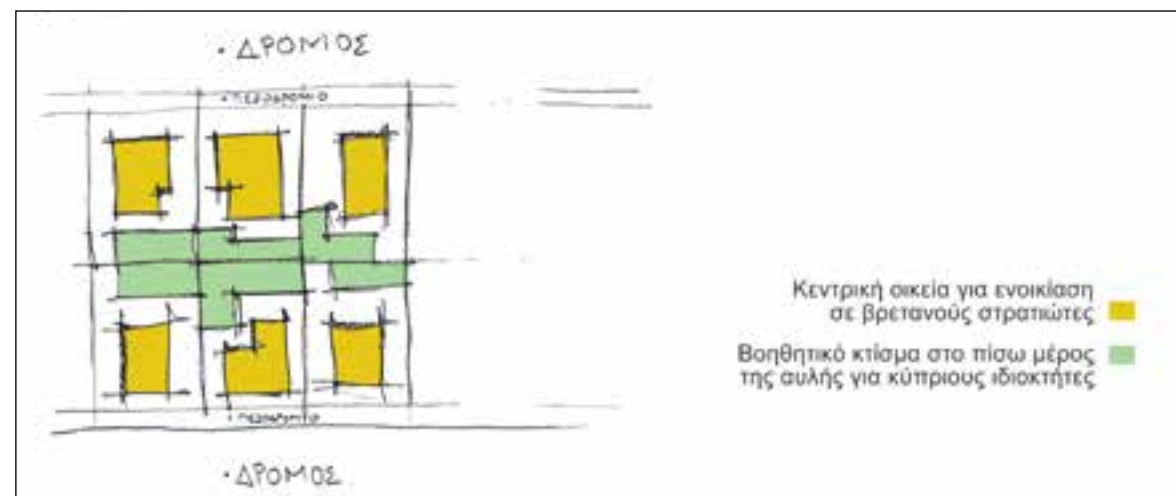
B.6 Τα χρόνια της Κυπριακής Δημοκρατίας (1960 – σήμερα)

B.6.1 Τα πρώτα χρόνια της ανεξαρτησίας (1960 - 1974)

Στα πρώτα χρόνια της ανεξαρτησίας οι βιομηχανίες της πόλης, τα οργανωμένα μεγάλα αγροτικά κτήματα καλλιέργειας αμπελιών και εσπεριδοειδών, η εμπορική και λιμενική δραστηριότητα, αλλά και η γεινίαση της πόλης με τις Βρετανικές Βάσεις Ακρωτηρίου και Επισκοπής συνεχίζουν να συμβάλλουν σημαντικά στην οικονομική της ανάπτυξη. Η εγκατάσταση ικανού αριθμού οικογενειών βρετανικών στρατιωτικών μέσα στη Λεμεσό οδήγησε στο **ιδιάζον φαινόμενο της ανέγερσης οικιών για ενοικίαση από τους βρετανούς, μέσα από ένα εγγυημένο -για τις πληρωμές του- σύστημα κεντρικής ενοικίασης και 'βοηθητικών' κτισμάτων στο πίσω μέρος της αυλής για τους κύπριους ιδιοκτήτες**, οι οποίοι ήσαν συνήθως ξεκληρισμένοι αγρότες, που μετανάστευσαν στη Λεμεσό κι εργάζονταν στις Βρετανικές Βάσεις. Το νέο ρεύμα αστυφιλίας σπρώχνει την ανάπτυξη της πόλης ραγδαία προς τα δυτικά, βορειοδυτικά και βόρεια.

Η οικονομία της, που βασιζόταν κυρίως στην βιομηχανία, το συνεχώς διευρυνόμενο διεθνές και ντόπιο εμπόριο, την οικοδομική δραστηριότητα αλλά και την παροχή υπηρεσιών στην ευρύτερη περιφέρειά της και το νησί γενικότερα κατέστησε τη Λεμεσό σταθερά το **δεύτερο μεγαλύτερο κέντρο απασχόλησης στο νησί**. Το 1970 ο πληθυσμός της πόλης υπολογίζεται ήδη γύρω στις 72.000 ψυχές.

Η **ανάπτυξη**, ωστόσο, επιτελείται **ανεξέλεγκτα και διάσπαρτα**. Η αύξηση του πληθυσμού και των δυνατοτήτων της πόλης εμπλούτιζε σταθερά τις μελλοντικές προοπτικές της, αλλά παράλληλα δημιουργούσε **σοβαρά περιβαλλοντικά προβλήματα**, που καθιστούσαν επιτακτική την ανάγκη για σοβαρό προγραμματισμό και σχεδιασμό. Οι μεταποιητικές εγκαταστάσεις κι άλλα εργαστήρια ανταγωνίζονται την κατοικία. Πέρα από τους Οικοδομικούς Κανονισμούς, τον καθορισμό της Μεικτής Βιομηχανικής Ζώνης (με την εγκαθίδρυση Βιομηχανικής Περιοχής στα δυτικά, τον καθορισμό μιας στενής αποκλειστικής λωρίδας κατοικιών και αναψυχής στα ανατολικά και μιας ζώνης όπου απαγορευόταν η βιομηχανία) και την κατά καιρούς θέσπιση 'Ζωνών Ανάπτυξης' σε ορισμένες περιοχές, δεν υπήρχε σύστημα ουσιαστικού πολεοδομικού προγραμματισμού και σχεδιασμού.

• Τα περίφημα "βοηθητικά"

B.6.2 Αμέσως μετά την τουρκική εισβολή (1974 - 1990)

(δε θα σου προτείνω να διαβάσεις εδώ) Η τούρκικη εισβολή, το 1974, δημιουργεί μια ιδιαίτερα δυσχερή κατάσταση για ολόκληρο το νησί, με σημαντικότερη διάσταση την εγκατάσταση τουρκικών δυνάμεων κατοχής στο βόρειο κομμάτι του νησιού που αποκόπηκε από τον υπόλοιπο κορμό και τη βίαιη εκδίωξη του ελληνικού πληθυσμού της περιοχής (200.000 περίπου), που αποτελούσε παντού την συντριπτική πλειοψηφία συγκριτικά με τους Τουρκοκύπριους, ο οποίος εκτοπίστηκε στο Νότο. Οι χιλιάδες των σκοτωμένων, αγνοουμένων και τραυματισμένων σηματοδοτούν μέχρι σήμερα μια τραγωδία τεράστιων διαστάσεων. Ταυτόχρονα με το προσφυγικό πρόβλημα και τη συνεπακόλουθη κοινωνική αναστάτωση, καταστράφηκε το 70% του τότε οικονομικού δυναμικού της Κύπρου κι ιδιαίτερα η καλά οργανω-

μένη τουριστική βιομηχανία του νησιού, που τότε ευρισκόταν σχεδόν όλη στο βορρά.

Με την μετεγκατάσταση μεγάλου μέρους από τους πρόσφυγες στην ευρύτερη περιοχή της Λεμεσού, η πόλη διευρύνεται απότομα κι υδροκέφαλα. Ο πληθυσμός του ευρύτερου αστικού συμπλέγματος αυξάνεται δραστικά (το 1976 ο πληθυσμός ανερχόταν πια σε 101.900 κατοίκους, περιλαμβανομένων και των εκτοπισμένων). Απόλυτα απρο-

• Δομημένη ακτογραμμή Λεμεσού στις αρχές και τέλη του εικοστού αιώνα, αντίστοιχα

• Προσφυγικός καταυλισμός εκτοπισθέντων του Βορρά

δέν ξεχνώ

ετοιμαστη, η πόλη παλεύει να δεχθεί την απότομη νέα αύξηση που δημιουργεί τεράστια προβλήματα αστικής δομής κι υποδομής, συγκοινωνιών, στάθμευσης και καταστροφής της εικόνας και του παραδοσιακού της χαρακτήρα. Σύντομα ωστόσο, οι εκτοπισμένοι

• Πράσινη γραμμή/ελεύθεροι δήμοι/κατεχόμενα εδάφη

επιχειρηματίες, και γενικά ο προσφυγικός πληθυσμός, σε συνδυασμό με τις τοπικές δυνάμεις, συνέβαλλαν στην πρόοδο της πόλης σε πολλούς τομείς της οικονομίας κι ιδίως τον τουριστικό. Εκ των πραγμάτων, πέρα από τον εμποροβιομηχανικό, η πόλη προσανατολίζεται κι αποκτά και τουριστικό χαρακτήρα κι επεκτείνεται συνεχώς κατ' ουσία γραμμικά, κατά μήκος της ανατολικής παραλίας με νέες χρήσεις -κυρίως ξενοδοχειακές και οικιστικές.

Λίγο αργότερα ο καταστροφικός εμφύλιος πόλεμος στο γειτονικό Λίβανο οδηγεί σε εγκατάσταση μεγάλου αριθμού πολυεθνικών Εταιρειών και άλλων 'υπεράκτιων' (offshore) επιχειρηματικών δραστηριοτήτων, μεγάλου αριθμού επιχειρηματιών και προσωπικού στην πόλη, αυξάνοντας την προοπτική της στον τομέα των διεθνών υπηρεσιών.

Παρά την προαναφερθείσα ανάπτυξη, αρκετές 'φωνές' υποδεικνυαν, ήδη από την εποχή αυτή, την υποβάθμιση του αστικού περιβάλλοντος και κατά συνέπεια της ποιότητας ζωής των κατοίκων της πόλης της Λεμεσού. Αυτό οφειλόταν κυρίως στο γεγονός

ότι η διαδικασία ανάπτυξης του αστικού ιστού στηριζόταν στα πλαίσια ενός χαλαρού συστήματος Οικοδομικών Κανονισμών και στους κανόνες της ελεύθερης αγοράς που απέβλεπαν στη μεγιστοποίηση του ιδιωτικού κέρδους. Το πνεύμα της εποχής φαίνεται δεν ήταν ώριμο και κώφευε σε αυτές τις φωνές, ιδιαίτερα όταν τίθετο θέμα καταμερισμού ευθυνών. Αγνοούσε σκόπιμα ή παθητικά τις ποιοτικές κοινωνικές ανάγκες διατήρησης και βελτίωσης του φυσικού και πολιτιστικού τοπίου που κληροδοτήθηκε από τις προηγούμενες περιόδους.

Οι πρώτες νύξεις για 'ανεξέλεγκτη' και 'άναρχη' ανάπτυξη, για κυκλοφοριακό 'χάος' -όροι που καθιερώθηκαν αργότερα-, αποδείκνυαν ότι η πολυποίκιλη πια οικονομική ανάπτυξη δε συμβάδιζε με την κοινωνική και πολιτιστική πρόοδο. Αποδείκνυαν επίσης, ότι οι εμφανείς αντιθέσεις και αντιφάσεις αντικατοπτρίζονταν έντονα στον πολεοδομικό ιστό της πόλης.

Από το 1982 και μετά η πόλη απλώνεται ραγδαία πέρα από την ανατολική

• Απόβαση Τουρκικών στρατευμάτων
20 Ιουλίου 1974

[Η δομή της πόλης -παρ' όλα τα διορθωτικά μέτρα που λήφθηκαν- εξακολουθεί να βασίζεται στο ακτινωτό μοντέλο. Δειλά - δειλά ξεκινά ο 'πολεοδομικός καθαρισμός'. Οι κεντρικές λειτουργίες, που χωροθετούνταν στο αστικό κέντρο κατά μήκος των ακτινωτών δρόμων, με τη δημιουργία νέων λεωφόρων, τώρα πια παραλλήλων προς τη θάλασσα, απλώνουν και επεκτείνουν το εύρος χωροθέτησης των λειτουργιών αυτών].

ακτή και προς όλες τις άλλες κατευθύνσεις -πλην της νοτιοδυτικής όπου υπάρχουν κοινά όρια με τις βρετανικές βάσεις και ουσιαστικά απαγορεύουν οποιαδήποτε ανάπτυξη- και σταδιακά ενώνεται με τα προάστια. Η έκταση που καταλαμβάνει πια ο ευρύτερος αστικός χώρος είναι τεράστια και ουσιαστικά δυσανάλογη με το μέγεθος του πληθυσμού, γεγονός που αποδίδεται στην άναρχη και σποραδική ανάπτυξη και στους ενδιάμεσους κενούς χώρους.

Από το 1986 και μέχρι το 1990 η προσοχή των Δημοτικών Συμβουλίων του Δήμου Λεμεσού, όσο και των Συμβουλίων των προαστίων Κοινοτήτων, επικεντρώθηκε στην ανάγκη παροχής των αναγκαίων έργων υποδομής. Έτσι, μεγάλη προτεραιότητα δίδεται στη διάνοιξη και βελτίωση δρόμων, ιδιαίτερα οδών πρωταρχικής σημασίας, στη δημιουργία χώρων στάθμευσης και στην υλοποίηση του κεντρικού αποχετευτικού συστήματος λυμάτων και όμβριων υδάτων, ένα έργο μεγάλης πνοής, μεγέθους αλλά και ταλαιπωρίας για τους ασυνήθιστους κατοίκους της Λεμεσού.

Η επικράτηση του κατ' ευφημισμόν 'μοντερνισμού' με τις κατεδαφίσεις δειγμάτων του παρελθόντος και αντικατάστασης τους, στις πλείστες

περιπτώσεις με αταίριαστα και εκτός τοπικής κλίμακας κατασκευάσματα, και η συνειδητοποίηση της απώλειας ταυτότητας που επήλθε ενίσχυσε τις λίγες αρχικά διαμαρτυρούμενες 'φωνές' που αναφέρθηκαν πρωτύτερα. Οι 'φωνές' δειλά, δειλά αρχίζουν να εισακούονται, τουλάχιστον αυτές που αφορούν την ανάγκη για ελάφρυνση και διορθώσεις της στρέβλωσης που επιδέχτηκε το 'παραδοσιακό' τοπίο, που ωστόσο κατάφερε να επιβιώσει στην πόλη. Έτσι, σε ό,τι αφορά την περιοχή εντός των δημοτικών ορίων Λεμεσού, γίνονται ενέργειες για αναζωογόνηση του κέντρου της πόλης και μερική πεζοδρομοποίηση. Η έννοια της διατήρησης και αξιοποίησης των κτηρίων αλλά και συνόλων του παρελθόντος εδραιώνεται. Διατυπώνονται προτάσεις και εκπονούνται συγκεκριμένες μελέτες για αναζωογόνηση και αναβάθμιση μιας περιοχής του κέντρου της Λεμεσού που αποτελεί μέρος της 'παλιάς γειτονιάς' (μα ακόμα και σήμερα περιορίζεται στα πεπερασμένα όρια του «Τοπικού Σχεδίου Λεμεσού»). Οι τάσεις για διατήρηση είχαν, ωστόσο, να αντιπαλέψουν τα συμφέροντα της ελεύθερης αξιοποίησης των περιουσιών και την έλλειψη αντισταθμισμάτων προς τους ιδιοκτήτες.

B.6.3 Από το 1990 μέχρι σήμερα

Το 1990 τίθεται επιτέλους σε πλήρη εφαρμογή ο 'Περί Πολεοδομίας και Χωροταξίας Νόμος' που είχε εγκριθεί από τη Βουλή των Αντιπροσώπων της Δημοκρατίας της Κύπρου το 1972, οι σημαντικότερες του πρόνοιες ευρίσκονταν ωστόσο σε κατάσταση αναστολής, μη εφαρμογής κι αναμονής. Παράλληλα, για σκοπούς προαγωγής και ελέγχου της ανάπτυξης, εκπονείται κι εφαρμόζεται το «Τοπικό Σχέδιο Λεμεσού». Το Σχέδιο αυτό περιέχει δεσμευτικές πρόνοιες σε ό,τι αφορά την πυκνότητα ανάπτυξης, την οργάνωση της αστικής δομής, την κατανομή και την ιεράρχηση των χρήσεων γης και τη δημιουργία ιεραρχημένου πλέγματος οδικού δικτύου και δρόμων πρωταρχικής σημασίας στην ευρύτερη αστική περιοχή Λεμεσού. Αντιμετωπίζονται επίσης, μεταξύ άλλων, θέματα παροχής διευκολύνσεων (εκπαίδευση, εμπόριο, κοινωνικές και πολιτιστικές υπηρεσίες, αναψυχή – ψυχαγωγία και άλλα), καθώς και της στάθμευσης οχημάτων. Περιλαμβάνονται θέματα αναγνώρισης, διατήρησης, αναζωογόνησης και ανάπλασης των πυρηνών και παραδοσιακών οικισμών της πόλης και των περιχώρων της.

Ο γενικότερος στόχος είναι να καταστεί η Λεμεσός φιλόξενη για τους επισκέπτες της, αξιγάπητη για τους δημότες και φιλική για όσους την επιλέγουν να κατοικήσουν και να δραστηριοποιηθούν, παρέχοντας σε όλους τη δυνατότητα να εγκαταστήσουν την οικογένεια, την εταιρεία ή επιχείρηση, το εκπαιδευτήριο και οποιοσδήποτε άλλες δραστηριότητες και λειτουργίες οικονομικής, κοινωνικής και περιβαλλοντικής υποδομής.

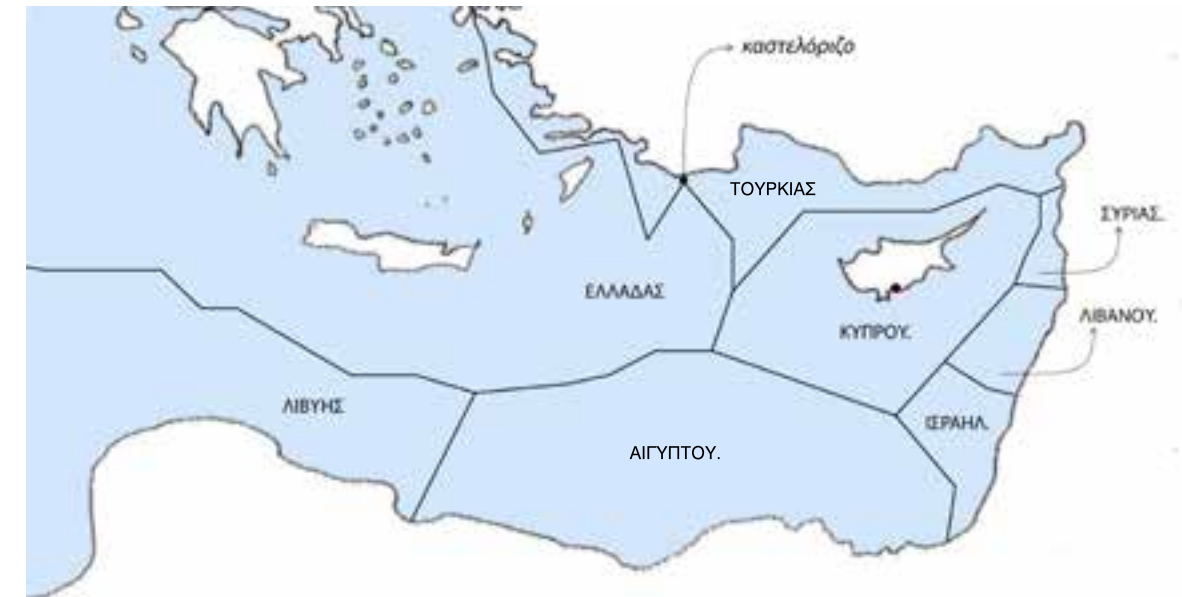
Μετά και την εγκαθίδρυση και λειτουργία του νεοϊδρυθέντος Τεχνολογικού Πανεπι-

στημίου Κύπρου στο κέντρο της, η πόλη βρίσκεται σήμερα σε μια πάρα πολύ σημαντική στιγμή αναπτυξιακής πορείας. Το Πανεπιστήμιο, πέρα από τα υπόλοιπα οφέλη και τη δημιουργία της απαραίτητης εκπαιδευτικής και ερευνητικής δραστηριότητας, αναζωογονεί ήδη σημαντικά την πόλη, ιδιαίτερα την κεντρική εμπορική περιοχή και το κέντρο γενικότερα.

Ο νυν Δήμαρχος και το Δημοτικό Συμβούλιο έχουν θέσει ως πρωταρχικό στόχο το σημαντικό θέμα του εξωραϊσμού και της οργάνωσης των συνοικιών, των δρόμων, των πεζοδρομίων και των χώρων πρασίνου. Οι συνοικίες αυτές ως συστατικά στοιχεία της πόλης, αλλά και γενικότερα το περιβάλλον και το πολιτιστικό τοπίο της πόλης διαμορφώθηκαν μέσα από την ιστορική εξέλιξη της Λεμεσού. Της προσέδωσαν τη σημερινή της ταυτότητα, με βάση τις εκάστοτε επικρατούσες κοινωνικοοικονομικές συνθήκες.

Παράλληλα, τίθεται και ο στόχος επίτευξης γενικού νοικοκυρέματος και ουσιαστικής βελτίωσης του φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος της περιοχής του Δήμου Λεμεσού καθώς και καλύτερων επιπέδων καθαριότητας. Είναι, δε, ελπιδοφόρο το γεγονός ότι, μετά από μια σειρά γεγονότων και διεργασιών, αναγνωρίζεται πια η ανάγκη διατήρησης και προβολής της ιστορικής συνέχειας της πόλης και τίθεται ως στόχος η αναβίωση της ιστορικής της κληρονομιάς.

Η Λεμεσός σήμερα πέρα από τις πολλές και πολυσχιδείς δραστηριότητες και λειτουργίες της, έχει καταξιωθεί ως ένα διεθνές κέντρο ναυτιλιακών* -θεωρείται ένα από τα μεγαλύτερα και σημαντικότερα κέντρα διαχείρισης πλοίων διεθνώς- καθώς και άλλων οικονομικών δραστηριοτήτων που διαγράφονται στον υδάτινο ορίζοντα, προσφέροντας συνεχώς νέες θέσεις εργασίας.

Σύμφωνα με τη Διεθνή Συνθήκη του ΟΗΕ περί Δικαίου της Θάλασσας (1982), η αποκλειστική οικονομική ζώνη (ΑΟΖ) θεωρείται η θαλάσσια έκταση, εντός της οποίας ένα κράτος έχει δικαίωμα έρευνας ή άλλης εκμετάλλευσης των θαλασσιών πόρων, συμπεριλαμβανομένης της παραγωγής ενέργειας από το νερό και τον άνεμο. Εκτείνεται πέραν των εθνικών υδάτων μιας χώρας (συνήθως 12 ναυτικά μίλια) στα 200 ναυτικά μίλια (370 χλμ) από την ακτογραμμή. Η συνήθης χρήση του όρου ΑΟΖ περιλαμβάνει τόσο τα εθνικά ύδατα, όσο και την υφαλοκρηπίδα πέραν του ορίου των 200 μιλίων. Η ιδιότητα της ΑΟΖ με τα 200 ΝΜ της, να προσφέρει τη δυνατότητα μετασχηματισμού ακριτικών νησιών σε ελκυστές με μεγάλη δεξαμενή έλξης, δεν είναι βέβαια άσχετη με το θέμα. Διότι αυτό που θεωρούμε συνήθως ως ένα αδύναμο στοιχείο, μετατρέπεται με αυτόν τον τρόπο σε μία σημαντική βάση ελέγχου μίας μεγάλης περιοχής, η οποία έχει την ικανότητα να επεκτείνει το χώρο δράσης της.

Η οριοθέτηση της Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης με βάση τα λεγόμενα των όσων συντελούν στην αποπεράτωση του εγχειρήματος εικάζεται ότι θα ανοίξει χιλιάδες νέες θέσεις εργασίας μέχρι το 2018. Χαρακτηριστικά, το λιμάνι και οι ευνοϊκές συνθήκες αναφορικά με τις ναυτιλιακές δοσοληψίες που ώθησαν τη Λεμεσό να γίνει ο βασικός κυπριακός κόμβος για την παρούσα οικονομική διεργασία σηματοδότησαν την αρχή εξόρυξης ενεργειακών κοιτασμάτων στην πόλη της Λεμεσού.

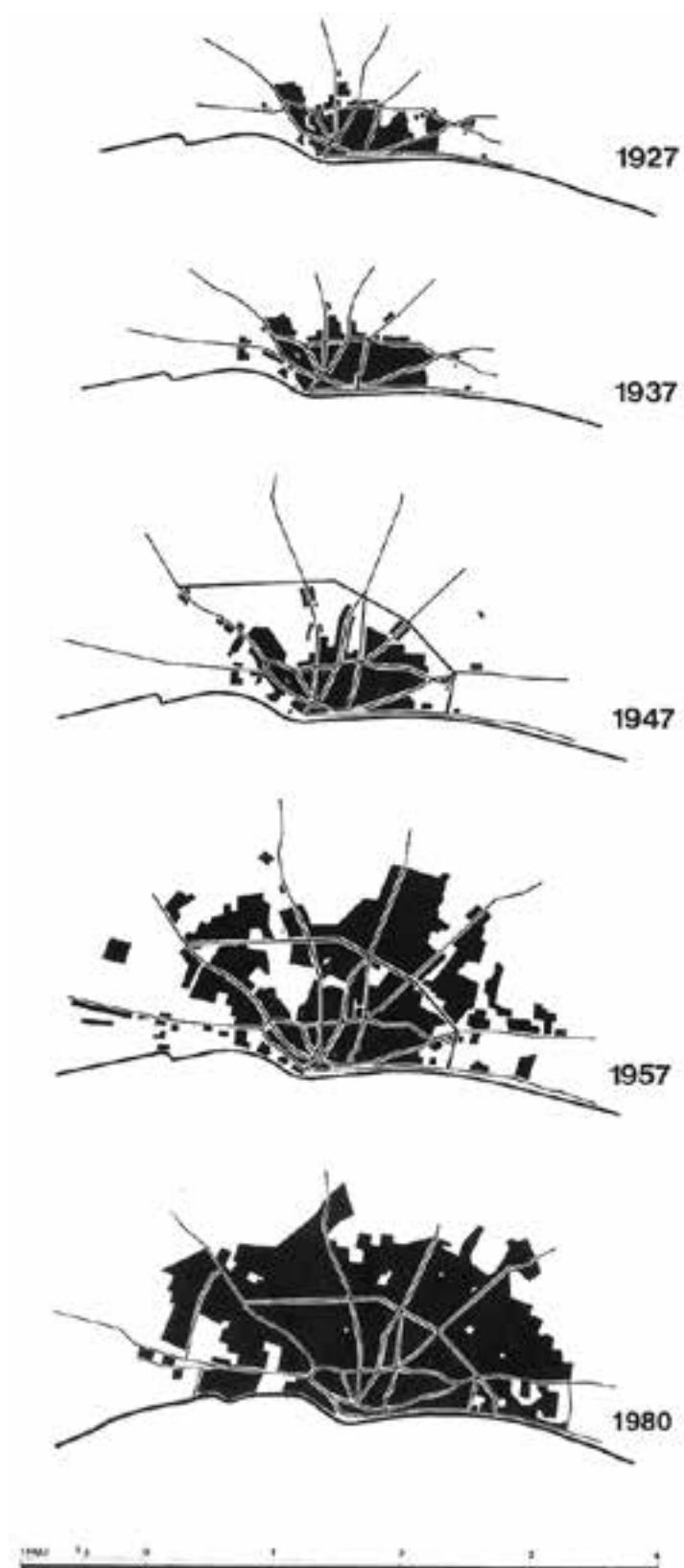
B.7 Συμπέρασμα

Πέρα από τα μηνύματα τα οποία το ίδιο το περιβάλλον προσπαθεί απεγνωσμένα να μας στείλει, κατανοώντας μέσα στο

χρόνο τους μηχανισμούς ανάπτυξης της πόλης άλλα και τις συνθήκες που δημιούργησαν ογκοπλαστικά το χώρο, ευχής έργο είναι, μαζί με τη διατήρηση του παραδοσιακού ιστού, να γνωρίσουμε και να σεβαστούμε το παρελθόν όλων των ιστορικά σημαντικών κτηρίων, που μας κληροδοτήθηκαν, και να μάθουμε αρχιτεκτονικά να τα χειριζόμαστε ανάλογα.

Η ταυτότητά μας είναι αδύνατο να καθοριστεί, αν δεν ξέρουμε από πού ερχόμαστε και τις προοπτικές που κρύβονται πίσω από τα διδάγματα της ιστορίας. Γνωρίζοντας λοιπόν από πού ερχόμαστε, μπορούμε να προγραμματίσουμε τη μελλοντική μας αναπτυξιακή πορεία.

•Κοψέλες ΑΟΖ χωρών Ανατολικής Μεσογείου

Το Αντικείμενο («Πολυκατοικίες Αη Γιάννη»)- (Χωροταξικά και Κτηριολογικά Δεδομένα)

Γ.1 Τα Χωροταξικά δεδομένα

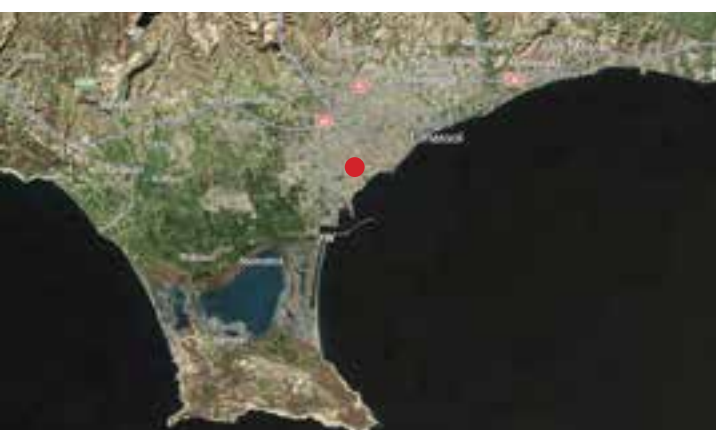
Γ.1.1 Το οικοδομικό γήπεδο

Το οικοδομικό σύμπλεγμα επί της οδού Μισιαούλη – Καβαζόγλου*1 (αρχικά οδός Πάφου) κτίστηκε στις τότε παρυφές της τουρκοκυπριακής συνοικίας της Λεμεσού. Όπως φαίνεται, ίσως αρχικά κτίστηκαν τα πρώτα δύο (2) συμπλέγματα μονώροφων κατοικιών επί της οδού Αμερικής μπροστά από το Τουρκοκυπριακό γυμνάσιο*2 και τα υπόλοιπα πέντε (5) διώροφα στη συνέχεια, για ομαλή ένταξη του Κύπριου σε οικοδομικά μοντέλα Μοντερνιστικής προσέγγισης.

Φαίνεται ότι η σταδιακή μετάβαση από την μονώροφη στη διώροφη τυπολογία ήταν, ενδεχομένως, ακόμα και μεθοδευμένη. Με βάση μαρτυρίες αρχιτεκτόνων, άλλωστε, μόλις στα τέλη της δεκαετίας του '80 και μετά την προσφυγιά κι αστικοποίηση που επέφερε η τουρκική εισβολή, πείστηκαν ολοκληρωτικά και οι αγροτικοί πληθυσμοί των Κυπρίων, να υιοθετήσουν εσωτερικό δωμάτιο υγιεινής (WC), αντί του παραδοσιακού εξωτερικού. Συνειρμικά μπορεί κανείς να αντιληφθεί την αναγκαιότητα προσαρμογής στην τότε εποχή.

Με το πέρας των εργασιών οικοδόμησης του συμπλέγματος δημιουργήθηκε ένα τεράστιο οικοδομικό τετράγωνο με περιμετρικούς

!* Κώστας Μισιαούλης και Ντερβίς Αλί Καβαζόγλου: Κύπριοι συνδικαλιστές, που δολοφονήθηκαν στις 11 Απριλίου του 1965 από την τουρκοκυπριακή εθνικιστική τρομοκρατική οργάνωση ΤΜΤ, με έμβλημα έναν γκριζο λύκο, κλαδιά Δάφνης και μισοφέγγαρο σε κόκκινο φόντο (Turkish: Türk Mukavemet Teşkilatı = Τουρκική Οργάνωση Αντίστασης).

** Το Τ/κ εξατάξιο γυμνάσιο, μετονομάστηκε μετά την εισβολή -προσωρινά- σε Λύκειο Αγίου Αντωνίου και λειτουργεί υπό ελληνοκυπριακό καθεστώς. Όσο για τους λιγοστούς τουρκο-κύπριους μαθητές που παραμένουν στις ελεύθερες περιοχές της Λεμεσού, αυτοί φοιτούν σε κοντινό κτήριο, που λειτουργούσε από παλιά ως Τουρκοκυπριακό Δημοτικό.

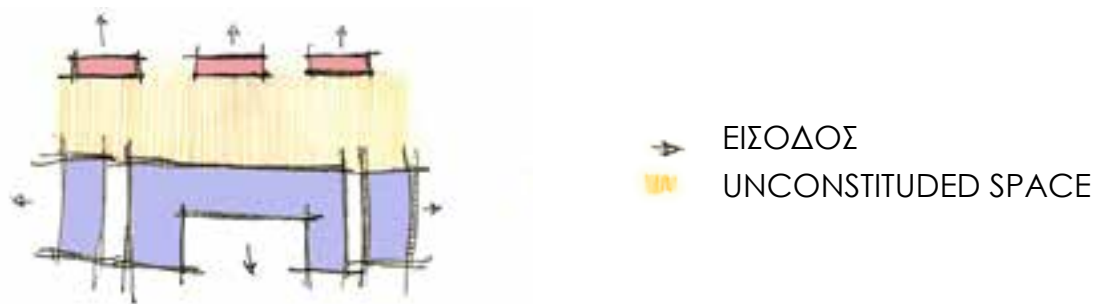

• Η τοποθεσία του οικοπέδου στη περιοχή της Λεμεσού σε "Figure-ground diagram"

ασφαλτοστρωμένους δρόμους και μια πολύ μεγάλη 'χωράφα' (αλάνα) στο κέντρο, που χρησιμοποιούνταν ως ποδοσφαιρικό γήπεδο ομάδων παιδιών από την ευρύτερη περιοχή Λεμεσού.

Στη θέση των κατεδαφισθέντων δύο μονώροφων και δύο πλευρικών διώροφων συμπλεγμάτων έχουν ανεγερθεί τρεις (3) νέες πολυκατοικίες σε πυλωτές. Μια μεγάλη στο κέντρο, και δύο (2) γραμμικές στα πλευρά, καλύπτοντας πολύ μεγάλο μέρος της πάλαι ποτέ 'χωράφας'.

Ο παλιός, στα νότια και τα πλευρά, ασφαλτοστρωμένος δρόμος πρόσβασης σχήματος 'Π', συμπληρώθηκε με ακόμα έναν νέο δρόμο βόρεια των νέων κτηρίων περικλείοντάς τα περιμετρικά και προσφέροντας πρόσβαση στους χώρους στάθμευσης στο ισόγειο -ανάμεσα στις πυλωτές- αλλά και τους επιπρόσθετους χώρους 'on-street' στάθμευσης των κατοίκων. Με τον τρόπο αυτό, ο χώρος μεταξύ των πολυκατοικιών που κάποτε έσφυζε από ζωή, χαρακτηρίζεται με βάση τις σύγχρονες πολεοδομικές μελέτες ως 'unconstituted space/street'.

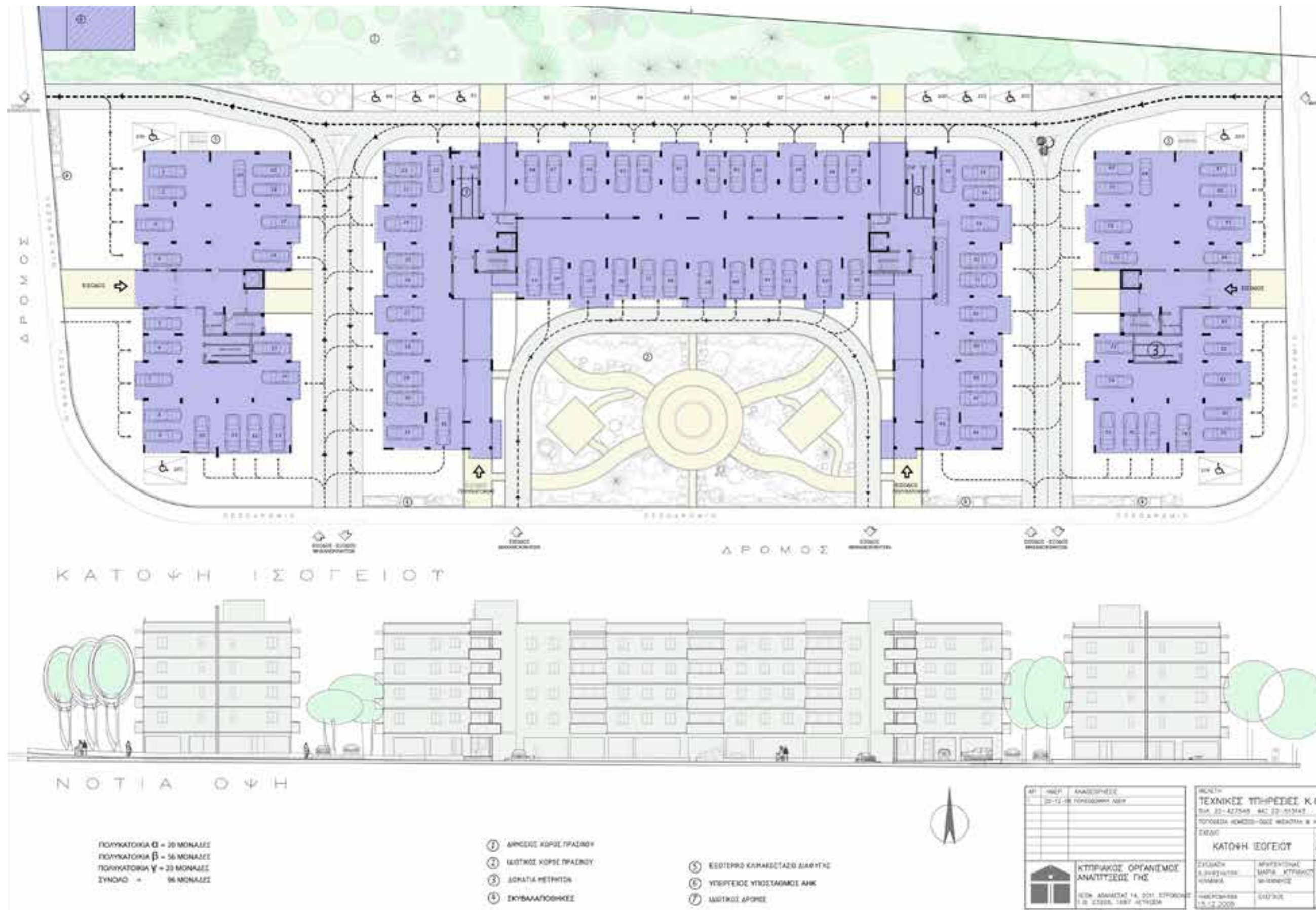

χθες...
 Για ομαλή ένταξη των κατοίκων σε ένα νέο οικιστικό πλαίσιο η μετάβαση από την μονώροφη στη διώροφη τυπολογία ήταν μεθοδευμένη...

σήμερα...
 Τι θα κάνουμε για τους επόμενους ;

• Κάτοψη πολυώτης και νότια όψη των πολυκατοικιών Κυπριακού Οργανισμού Αναπτύξεως Γης

• Η ατυχής τοποθέτηση πρασίνου στο βόρειο τμήμα του οικοπέδου σε συνδυασμό με την απουσία χρήσεων (ζωής) στο βόρειο σύνορο των πολυκατοικιών του Κ.Ο.Α.Γ. προκάλεσε τη νέκρωση της αλάνας

Γ.1.2 Η βλάστηση της περιοχής

Στη μεγάλη **αλάνα** του οικοδομικού τετραγώνου, που λειτουργούσε ως πρόχειρο **γήπεδο** ποδοσφαίρου, **δεν υπήρχε για ευνόητους λόγους βλάστηση**. Επίσης, περιμετρικά **δεν υπήρχε οργανωμένη φυτεμένη βλάστηση**, παρά μόνο **μικρές ομάδες ευκαλύπτων που φυτεύτηκαν από το Δημαρχείο ως φυσικές αντλίες νερού δίπλα από τους σηπτικούς βόθρους και τους απορροφητικούς λάκκους του κάθε συμπλέγματος**. Όμως ο κάθε **ένοικος** -ανάλογα με την ευαισθησία του- διατηρούσε στη **δική του μικρή αυλή** οπωροφόρα δέντρα, όπως λεμονόδεντρα, συκιές, ροδιές, μεσπιλιές (μουσμουλιές), ακόμα και μπανανιές τη δεκαετία του 60, μαζί με καλλωπιστικά φυτά και θάμνους, όπως τριανταφυλλιές, χρυσάνθεμα, γιασεμιά, φίκους *Bauhinia variegata** και άλλα.

Στα **πεζοδρόμια** των γύρω δρόμων πέρα από την παρόμοια βλάστηση των αυλών καταγράφονται ακόμα και σήμερα, **τεράστιοι μεμονωμένοι ευκάλυπτοι και τζακαράντες jacranta**.

Μοναδικό δείγμα οργανωμένης βλάστησης στη γύρω περιοχή αποτελεί το **φράγμα από κυπαρίσσια** στα βόρεια σύνορα του σχολείου με τη νότια πλευρά των νεόδμητων πολυκατοικιών του 'Οργανισμού Χρηματοδοτήσεως Στέγης'.

- Ομάδες ευκαλύπτων ως φυσικές αντλίες νερού δίπλα από τους σηπτικούς βόθρους
- Δείγμα βλάστησης στην αυλή των κτιρίων

- Δείγμα βλάστησης σε γειτονικές ιδιοκτησίες
- Δείγμα βλάστησης σε γειτονικές ιδιοκτησίες

Όμως ο κάθε ένοικος ανάλογα με την ευαισθησία του διατηρούσε μικρή αυλή

- Δείγμα βλάστησης στην αυλή των κτιρίων
- Δείγμα οργανωμένης βλάστησης στη νότια πλευρά των νεόδμητων πολυκατοικιών

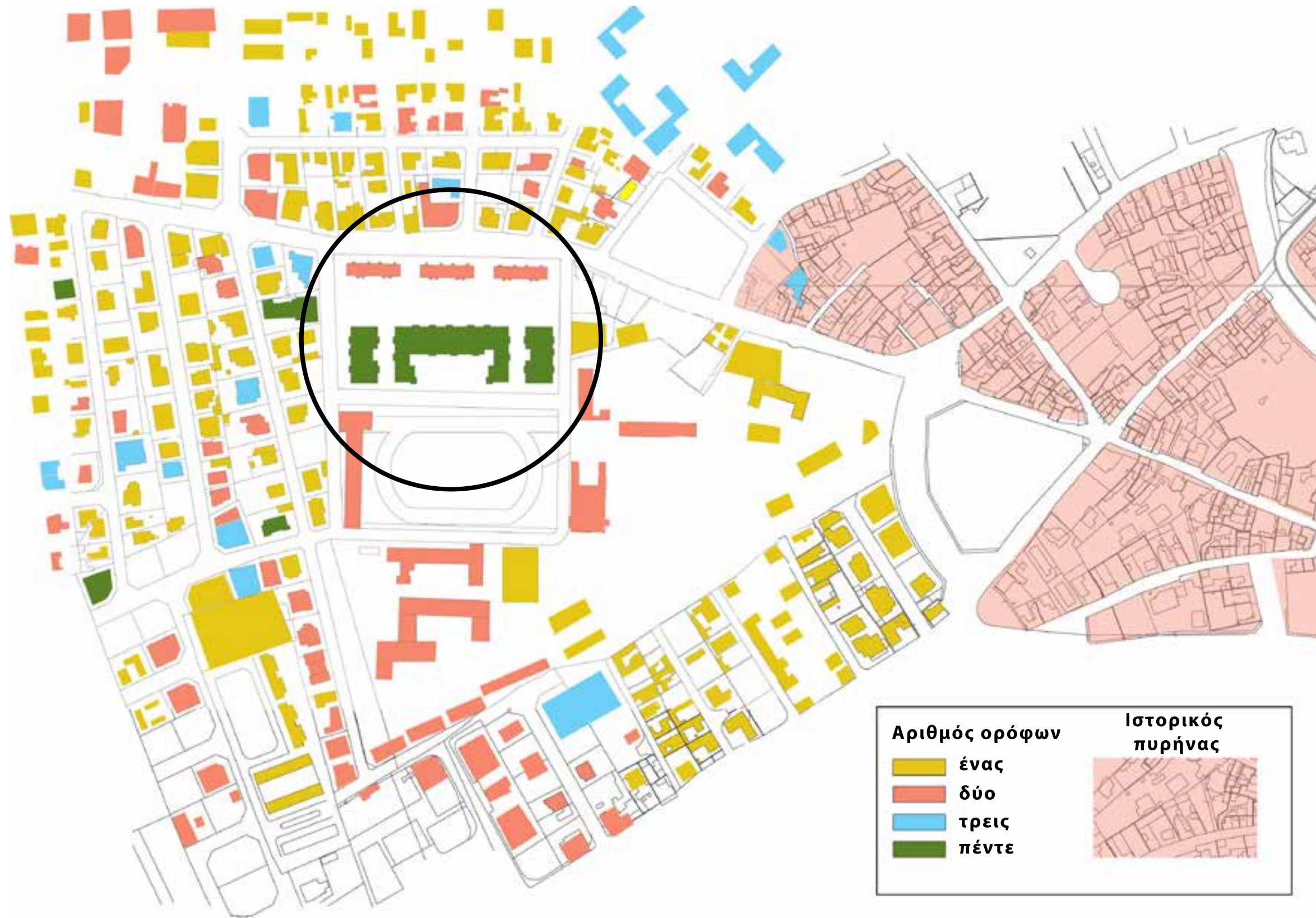
- Δείγμα βλάστησης στις αυλές των κτιρίων

*Από το Λινναίο και μετά οι λατινικές ονομασίες των βιολογικών ειδών γράφονται με βάση συγκεκριμένους κανόνες γραφής (όπως κεφαλαίο το πρώτο γράμμα της πρώτης λέξης, μικρό το πρώτο γράμμα της δεύτερης, καθώς και πλάγια γραμματοσειρά).

Γ.1.3 Η γύρω περιοχή

Η άμεση περιοχή γύρω από το αντικείμενο γειτνιάζει στα ανατολικά και νότια με το δυτικότερο άκρο της μικρής, αμιγώς τουρκοκυπριακής, συνοικίας της Λεμεσού* και επειδή αποτελούσε μέχρι το 1974 μια μεικτή εθνικά περιοχή ελληνοκυπρίων και τουρκοκυπρίων κατοίκων και ιδιοκτητών, κατοικείται σήμερα από ντόπιους και εκτοπισμένους από το Βορρά του νησιού.

Η περιοχή είναι οικιστική κυρίως, με παλαιότερες οικίες μονώροφες και δώροφες και λίγες καινούριες πολυκατοικίες. Στα άκρα ενός υποτιθέμενου περιβάλλοντος κύκλου με ακτίνα 500μ υπάρχουν επίσης σχολεία (ανατολικά και δυτικά), στοιχειώδεις αθλητικές εγκαταστάσεις εργοστάσια, βιοτεχνίες κι αποθήκες (νότια και σημειακά στα βόρεια. Στους βασικούς οδικούς άξονες υπάρχει παράλληλα εμπορική δραστηριότητα, με καταστήματα, εργαστήρια και μικρές βιοτεχνίες στο ισόγειο, κάτω από οικιστικά διαμερίσματα συνήθως. Κατάλοιπα τέτοιας προϋπάρχουσας εμπορικής δραστηριότητας, που υποδομούνται σταδιακά σύμφωνα με τις νέες νομοθετικές ρυθμίσεις, συναντά κανείς σποραδικά και στους δευτερεύοντες δρόμους.

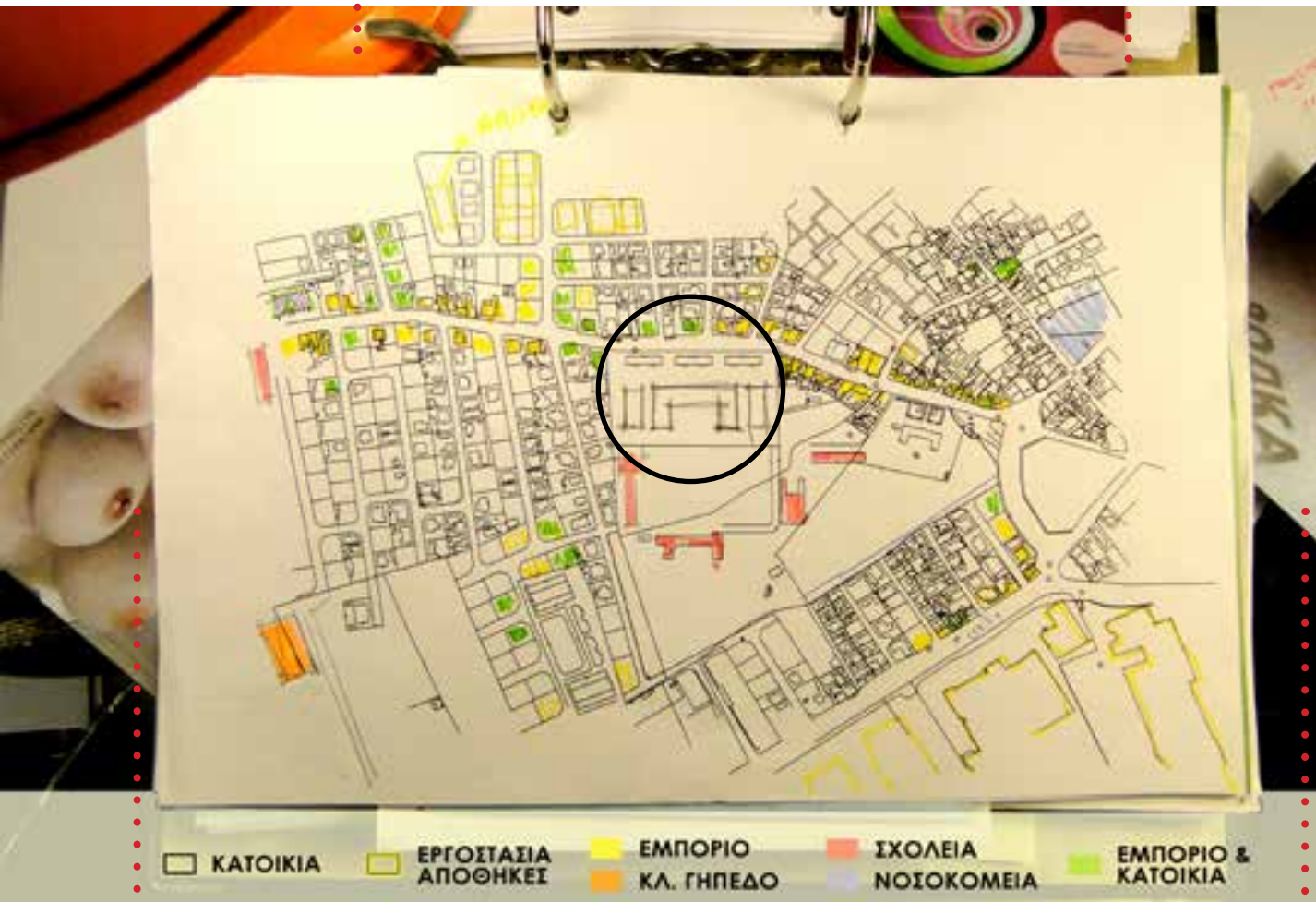

* Η αναλογία του τουρκικού στοιχείου στον πληθυσμό της Λεμεσού ήταν με 13% αισθητά χαμηλότερη από τον μέσο παγκύπρια ορό που είναι 17%, γι αυτό άλλωστε και δεν πέτυχε η ένοπλη προσπάθεια τουρκοκύπριων εθνικιστών να δημιουργήσουν το 1963-64 απροσπέλαστο κλειστό θύλακα στην περιοχή.

Picture of the staircase on USB stick of BTU cottbus university library by architects herzog & de meuron

* Η αναλογία του τουρκικού στοιχείου στον πληθυσμό της Λεμεσού ήταν με 13% αισθητά χαμηλότερη από τον μέσο παγκύπρια ορό που είναι 17%, γι αυτό άλλωστε και δεν πέτυχε η ένοπλη προσπάθεια τουρκοκύπριων εθνικιστών να δημιουργήσουν το 1963-64 απροσπέλαστο κλειστό θύλακα στην περιοχή.

Arne Jacobsen replica lamp

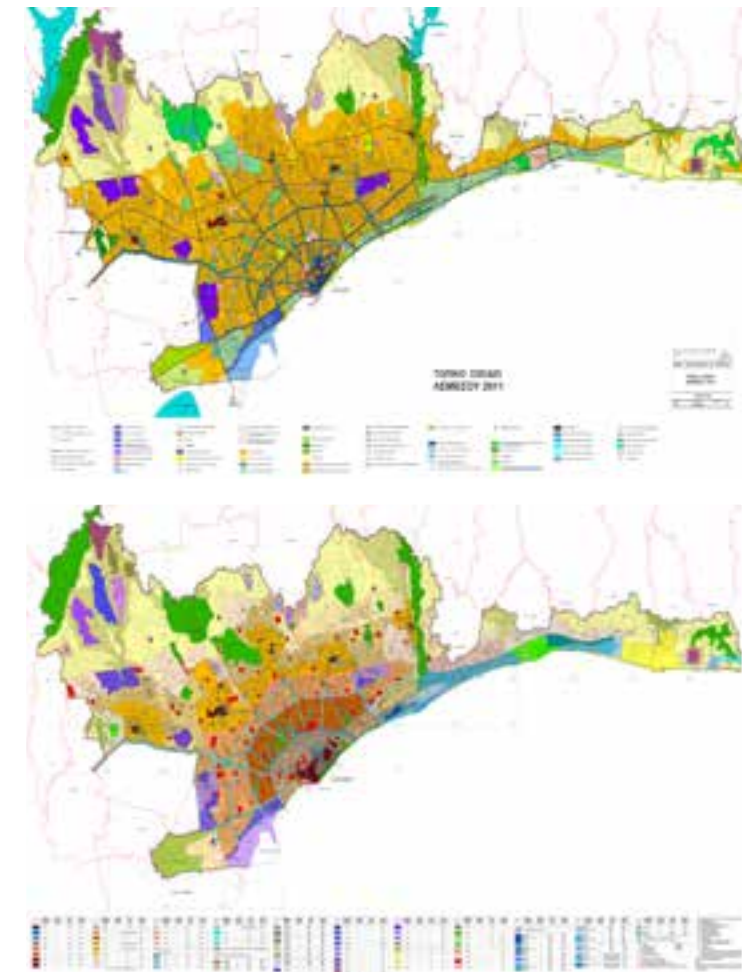

Εικαστικός Παύλος Τσάκωνας

Εικαστικός Μαρία Λιανού

Στα ανατολικά, η περιοχή συνορεύει με την παλιά τουρκοκυπριακή συνοικία, η οποία για πολιτικούς λόγους διατηρείται αναλλοίωτη, και χαρακτηρίζεται –όπως και ο υπόλοιπος ιστορικός πυρήνας της πόλης ανατολικότερα- από συνεχή δόμηση, με παραδοσιακά μονώροφα και διώροφα, συνήθως, κτίρια.

Η ίδια η υπό εξέταση περιοχή, όπως και οι περιοχές στα δυτικά και βόρεια, αναπτύχθηκαν μετά τον β' παγκόσμιο πόλεμο με σύστημα περιμετρικής ελεύθερης άκτισης ζώνης τουλάχιστον 3μ γύρω από τα κτίρια, βασισμένο στην ιδέα της αμερικάνικης κηπούπολης, όπως άλλωστε και όλη η υπόλοιπη -εκτός πυρήνα- πόλη

αυτή η περιοχή
κάτι θέλει...

Γ.2 Τα κτηριολογικά δεδομένα

Το οικοδομικό σύμπλεγμα αποτελείτο από επτά (7) κτήρια: δύο (2) ισόγεια τα οποία κατεδαφίστηκαν και (5) διώροφα εκ των οποίων σώθηκαν τα τρία (3) διώροφα. Ο μονώροφος ισόγειος τύπος συναντάται και σε άλλα δυο μέρη της Λεμεσού (περιοχή εργοστασίου Coca Cola και περιοχή κοιμητηρίου Αγίου Νικολάου). Ο τύπος της διώροφης οικίας όμως, ο οποίος είναι πολύ όμοιος με κτίσματα σε άλλα μέρη της Λεμεσού από άλλους φορείς π.χ. για τα μέλη της Αστυνομίας, ως δημοτικό έργο συναντάται μόνο εδώ. Επαναλαμβάνω πως ίσως ευσταθούν -μη διασταυρωμένες- πληροφορίες βάσει των οποίων ενδεχομένως τα διώροφα κτήρια να κτίστηκαν κάπως αργότερα.

από σοβαντισμένες και σπριζταρισμένες με **tyrolean coating*** πέτρες ενώ οι προστατευμένοι καθώς και οι εσωτερικοί τοίχοι ήταν σοβαντισμένοι και με ασβεστωμένο γυψοκονίαμα.

Οι στέγες ήταν ξύλινες με πήλινα κεραμίδια γαλλικού τύπου *Marseille* και εσωτερικά είχαν ψευδοροφές. Σε κάθε ένα από τα δυο άκρα του συγκροτήματος υπήρχε άνοιγμα με ξύλινες περσίδες για διαμπερή αερισμό της στέγης.

Οι διώροφες κατοικίες φλέρταραν πιο έντονα με τις ιδέες του Μοντερνισμού. Η διώροφη τυπολογία αποτελείτο από μια μπροστινή αυλή των 30τμ.

Οι ισόγειες κατοικίες αποτελούσαν **εφαπτόμενα συνεχόμενα μονώροφα σπίτια (row houses) με αυλή** περί τα 18 τ.μ. μπροστά και 36 τ.μ. στο πίσω μέρος. Οι κατόψεις ακολουθούσαν ουσιαστικά την προγενέστερη τυπολογία, όπου **όλοι οι χώροι**, κουζίνα, χώρος διημέρευσης-υπνοδωμάτιο ακόμα και τουαλέτα, **ανοίγονταν αυτόνομα στο αίθριο**. Μπροστά από κάθε κουζίνα και στα πλευρά του χώρου διημέρευσης-υπνοδωματίου υπήρχε ημιυπαιθριος στεγασμένος χώρος υποδοχής. Οι εκτεθειμένοι στον καιρό εξωτερικοί τοίχοι ήταν κατασκευασμένοι

Η είσοδος στο κέντρο επέτρεπε τη διείσδυση στο χώρο διημέρευσης, ο οποίος λειτουργούσε και διακομιστικά προς τα δυο υπνοδωμάτια. Τέλος, μέσω ενός μικρού προθαλάμου 1 τμ, προσεγγιζόταν ο χώρος υγιεινής και η κουζίνα με την εκτόνωσή της προς την πίσω αυλή.

Στο μεγαλύτερο από τα υπνοδωμάτια, αυτό που συνόρευε με το WC, υπήρχε εσοχή με εντοιχισμένη δίπορτη ντουλάπα. Ανάλογη εσοχή, αλλά χωρίς πόρτες, υπήρχε και στην είσοδο της κουζίνας -ως χώρος απόθεσης σκευών μαγειρικής και εστίασης-. Η κουζίνα ήταν εξοπλισμένη

με έναν μικρό τσιμεντένιο πάγκο με 'τσιμινιά'* από πάνω (χωνί-ρουφήχτρα καπνοδόχου), μια στρογγυλή ασπριδερή τσιμεντένια μεγάλη γούρνα για πλύσιμο ρούχων και μια μικρότερη από τσιμεντένιο terazzo για μαγειρικούς σκοπούς. Στην ευρύχωρη, σχετικά, τουαλέτα υπήρχε αποχωρητήριο ευρωπαϊκού τύπου και νιπτήρας, αλλά όχι μπανιέρα ή έστω ντουζιέρα. Γύρω στο 1970-80, με προσωπικές δαπάνες τοποθέτησαν οι ένοικοι από μόνοι τους μπανιέρες και εξωτερικά ηλιακούς θερμοσίφωνες με ντεπόζιτα αποθήκευσης νερού. Κάτω από τον περικλειστο όγκο της σκάλας που οδηγούσε στην κατοικία του ανωγείου, που εμβόλιζε στο ταβάνι μια γωνιά του καθιστικού χώρου, υπήρχε αποθηκευτικός χώρος. Στον όροφο επαναλαμβανόταν το ίδιο μοντέλο κάτοψης με ένα μικρό μπαλκόνι περίπου 2 τμ πάνω από την είσοδο του ισογείου και το εγκιβωτισμένο κλιμακοστάσιο σχήματος 'Γ' να ανοίγεται στο χώρο δίπλα από τον προθάλαμο.

Τα ανώγεια είχαν και αυτά δική τους γη, μια στενή λωρίδα πρόσβασης μπροστά και μια αυλή πλάτους 4 μέτρων και έκτασης 20 τμ. στο πίσω μέρος. Η πρόσβαση στην αυλή των ανωγείων γινόταν μέσω μιας εξωτερικής σκάλας μήκους περίπου 4μ που περνούσε πάνω από την παράλληλη, πίσω αυλή του ισογείου. Τις δύο αυλές χώριζε χαμηλό διαχωριστικό κιγκλιδώμα, ξύλινο, σανιδωτό στην αρχή και μετέπειτα μεταλλικό. Εντούτοις, η έκταση των δύο παράλληλων αυλών δεν αναγόταν στη δημόσια αλάνα.

Οι τοίχοι στα διώροφα ήταν από λαξευτή πέτρα που δουλευόταν γρήγορα με

χρήση χειρονακτικών απλών εργαλείων, πιθανότατα, όπως αναλύθηκε στο ιστορικό πλαίσιο, λόγω του μεγάλου κόστους των μηχανών σε αντίθεση με τα τότε φτηνά εργατικά χέρια. Οι εργάτες λάξευαν ορθογώνιες πέτρες και τις δομούσαν δρομικά. Τα οριζόντια διαφράγματα ήταν από πλάκες οπλισμένου σκυροδέματος, όπως και τα μπαλκόνια και οι μπροστινές εξωτερικές

και εσωτερικές σκάλες. Οι τελευταίες είχαν επιφάνειες από μονολιθικό 'επί τόπου' terazzo, κάτι ιδιαίτερα σπάνιο στην Κύπρο. Οι πίσω σκάλες ήταν αρχικά ξύλινες, αλλά μετατράπηκαν σε μεταλλικές στις αρχές της δεκαετίας του 70'. Σε αντίθεση με τις ισόγειες κατοικίες, οι οροφές στα δίπατα ήταν από ελικοειδή

λευκό αμίαντο και ψευδοροφές από επικολλημένο σε παγδατί ψαθαριάς γύψο. Οι εξωτερικές πόρτες είχαν μεγάλο τετράγωνο ξύλινο φάτνωμα στο κάτω μέρος και από πάνω ανοιγόμενο γυάλινο παράθυρο, πίσω από αραιό, χοντρή διαμέτρου δικτυωτό μεταλλικό πλέγμα (σιδεριά). Πάνω από τους τσιμεντένιους προβόλους (σκιάστρα) στις πόρτες των ανωγείων

υπήρχαν, με ανάγλυφη κορνίζα από συμπαγές κοκκινωπό τουβλάκι κατά την αγγλική παράδοση, στρογγυλοί ανοιγόμενοι φωταγωγοί / αεραγωγοί από ξύλο και γυαλί.

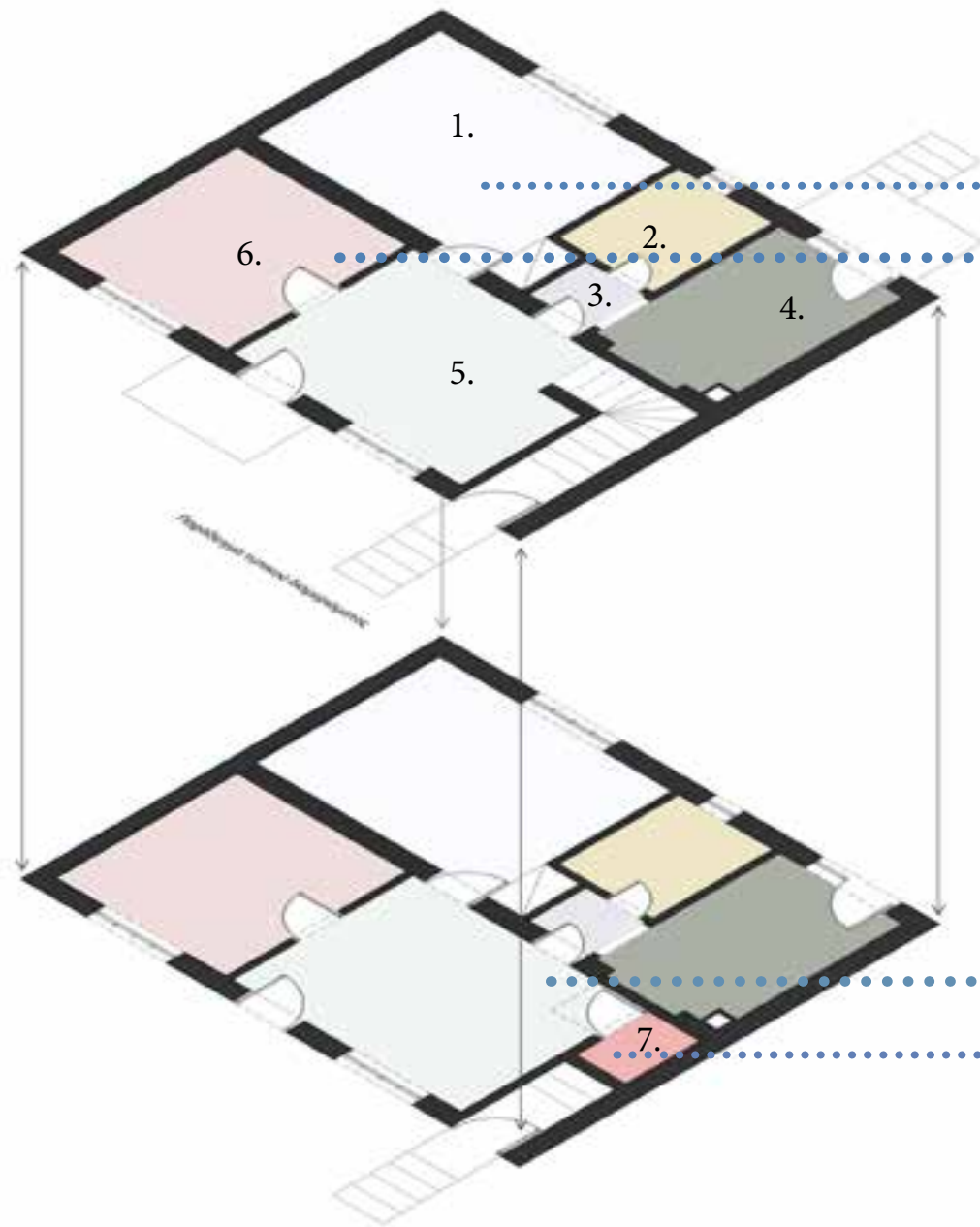
Αρκετά ήταν τα κοινά στοιχεία στους δυο τύπους κτισμάτων. Τόσο στα ισόγεια, όσο και στα διώροφα σπίτια, τα παράθυ-

ρα είχαν αρχικά εξωτερικά ξύλινες ανοιγόμενες περσίδες αστικού τύπου κι εσωτερικά ξύλινατζαμπλίκια, με σύγχρονα για την εποχή χερούλια ασφαλείας. Οι εσωτερικές πόρτες ωστόσο ήταν αγροτικού τύπου (σανιδωτές, τύπου 'Ζ'), αλλά με σύγχρονο απλό μηχανισμό κλειδαριάς και πλαστικό (duroplastic) μήλο για πόμολο. Οι διασωληνώσεις ήταν εξωτερικές, μεταλλικές και οι υδρορροές από λαμαρίνα γαλβανιζέ.

Οι εξωτερικές επιφάνειες ήταν ασβεστωμένες, με προσθήκη ώχρας, δημιουργώντας με τον τρόπο αυτό μια ενιαία χρωματικά σύνθεση, που επικάλυπτε τα εμφανή μπετονένια στοιχεία, ανώφλια και πλάκες. Τα κιγκλιδώματα διαχωρισμού και περίφραξης ήταν αρχικά κατασκευασμένα από κατακόρυφες, παράλληλες μυτερές σανίδες με διάκενα μεταξύ τους. Αργότερα, γύρω στα μέσα της δεκαετίας του '60, τα αρχικά κιγκλιδώματα τύπου διατομής 'Γ' (angle iron), όπου το μέταλλο δημιουργούσε ένα ορθογώνιο με πλήρωμα από ελαφρύ δικτυωτό πλέγμα.

Όπως προαναφέρθηκε, διασώζονται ακόμα σήμερα οι τρεις (3) μπροστινές διώροφες πολυκατοικίες των οποίων τα διαχωριστικά πετάσματα των πίσω αυλών έχουν αφαιρεθεί, μαζί με τις σκάλες που οδηγούσαν στα ανώγεια, ενώ πολλές από τις πόρτες έχουν σφραγιστεί για την ασφάλεια της περιοχής.

Στον Ελληνικό κ ιδιαίτερα στον Κυπριακό χώρο άργησε πολύ να φανεί η βιομηχανική επανάσταση, λόγω Οθωμανικής κατοχής.

* Τυπικά παραδείγματα κατοψης ισογείου και ορόφου

- 1. κυρίως υπνοδωμάτιο
- 2. wc
- 3. διάδρομος
- 4. κουζίνα

- 5. χώρος διημέρευσης
- 6. υπνοδωμάτιο
- 7. αποθήκη

- σανιδωτή πόρτα τύπου ζήτα
- απομεινάρια τοιμινιάς, πίσω από το ψυγείο και μεταγενέστερη επένδυση της εσοχής (παράθεσης μαγειρικών συσκευών) με ξύλινη πόρτα

- κυρίως υπνοδωμάτιο/εσοχή με ντουλάπα
- η απόληξη της σκάλας ανωγείου, εμφανής στο χώρο διημέρευσης ισογείου

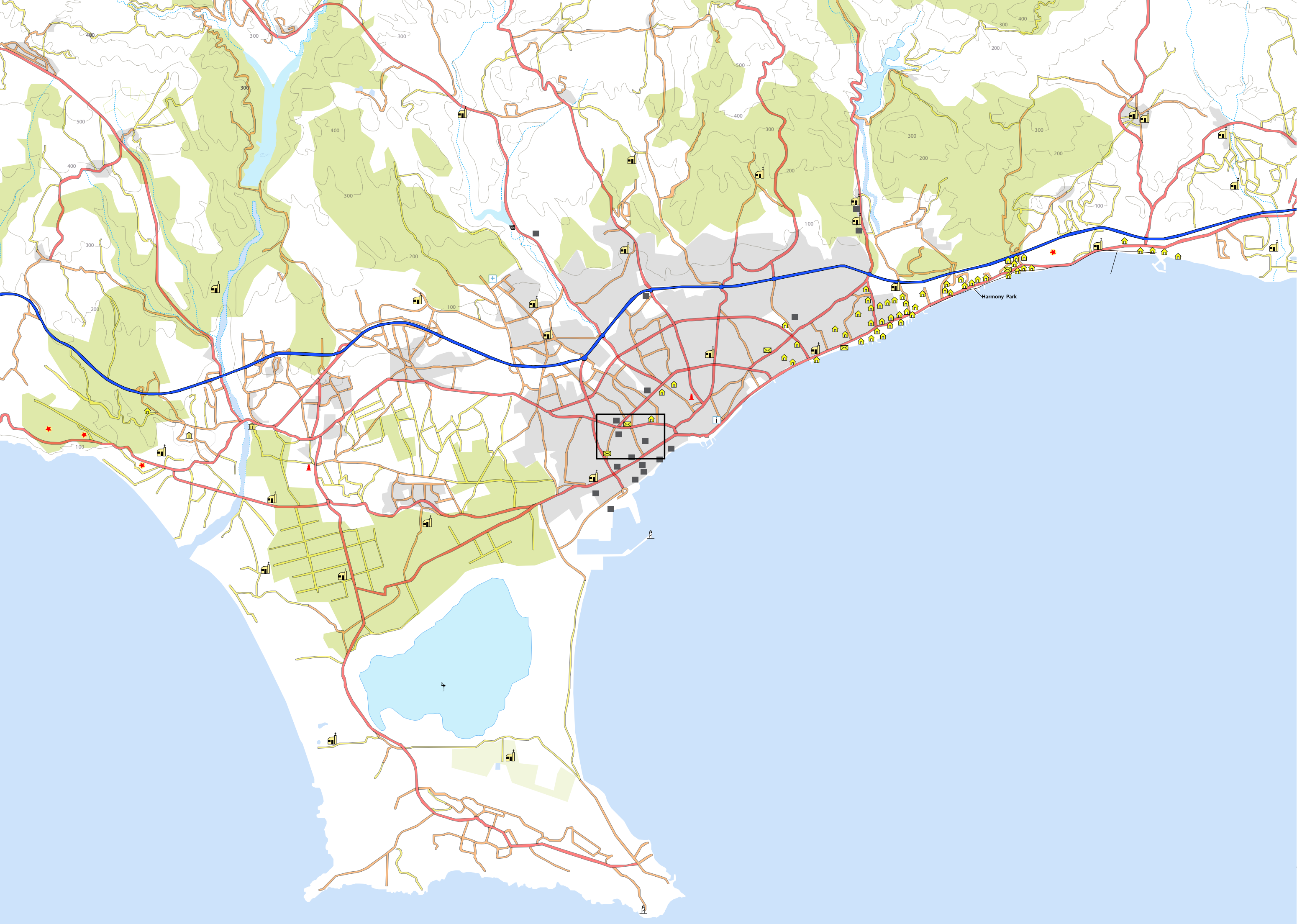

• Ιδιωτική πρωτοβουλία τοποθέτησης ντεπόζιτων και ηλιακών θερμοσιφώνων
 • Μεταλλικές σκάλες / λουπές οικοδομικές λεπτομέρειες.

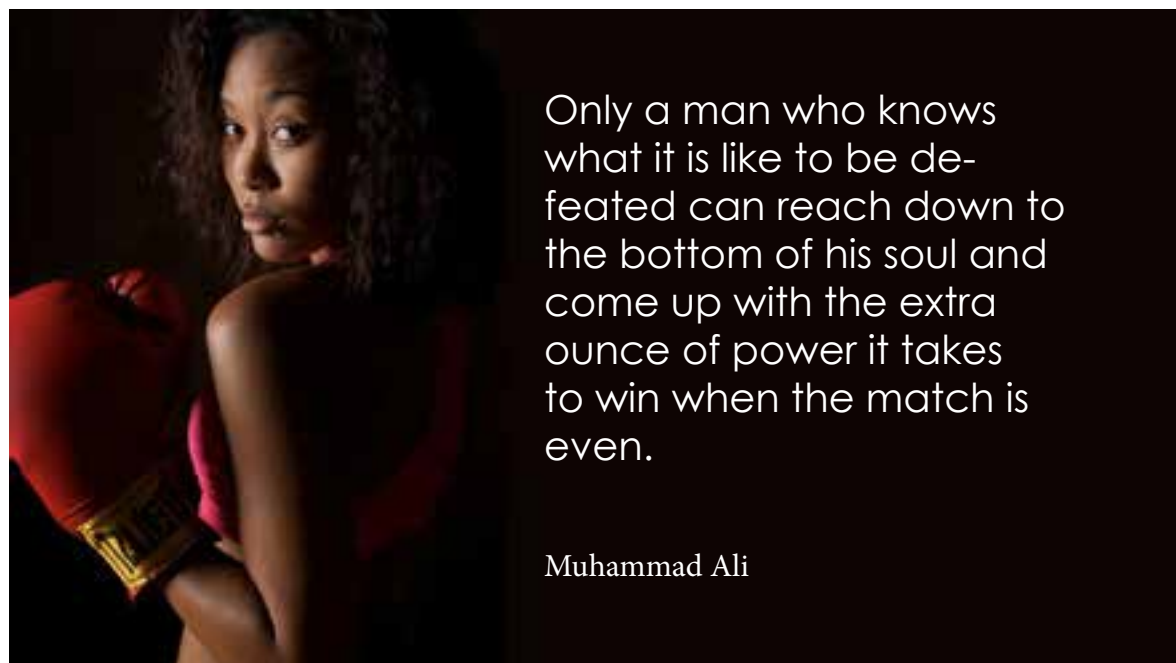
• μονώροφος τύπος (φαίνεται κυκλικό άνοιγμα για αερισμό της στέγης)
 • Αυλή του ισόγειου (μαυρόασπρη) και παρακείμενη αυλή του ανώγειου (έγχρωμη)

• Λίγο πριν το σφράγισμα των ανοιγμάτων
 • Πιστεψε ότι τα παρόντα θα συνδυαστούν με σύγχρονη πράσινη ανάπτυξη

• Φωτογραφική απεικόνιση λεπτομερειών εισόδου
 • Δρομική δόμηση λαξευμένης στο χέρι πέτρας

Ερωτηματολόγιο

Δ.1 Το περιεχόμενο του Ερωτηματολογίου

Αν, ως μεμονωμένες ανθρώπινες οντότητες, **αναρωτηθούμε για το σύνολο των γνώσεων που έχουμε**, αυτομάτως θα αντιληφθούμε ότι το μεγαλύτερο κομμάτι προέρχεται από **γνωσιολογικό υλικό που μεταδόθηκε σε εμάς διαμέσου τρίτων ανθρώπινων οντοτήτων, τις οποίες ποτέ δε γνωρίσαμε, παρά μόνο μέσα από το έργο τους**. Εντούτοις, δίχως την ανθρώπινη επαφή δεν επέρχεται αλλαγή φάσης, μιας και δεν προκύπτουν καινούριες δομές.

Ως αποτέλεσμα του προαναφερθέντος, **αποφασίστηκε η σύνταξη ενός σχετικού, ως προς την μελέτη, ερωτηματολογίου και η δημιουργία του έγινε μετά από έντονη διερεύνηση του τρόπου διεξαγωγής ερωτηματολογίων και συνεντεύξεων**.

Η δομή του ερωτηματολογίου χωρίζεται σε 6 κύριες κατηγορίες: **Ιστορικές, Κοινωνικές, Ογκοπλαστικές, Χωροταξικές, Συναισθηματικούς Συνειρμούς και Λοιπά Σχόλια**. Οι ερωτήσεις ήταν οι εξής:

- I.
  - A. Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι η Λεμεσός έχει αρχιτεκτονική κληρονομιά;

Μεγάλο	Μέτριο	Ελλιπή
--------	--------	--------
  - B. Προσωπικά πώς νιώθετε για αυτό;
  - Γ. Τι σημαίνει για σας αρχιτεκτονική κληρονομιά;
  - Δ. Θέλετε να αναδειχτεί;

Ναι	Όχι
-----	-----
- II.
  - A. Γνωρίζετε την περιοχή Αγίου Ιωάννη;

Ναι	Όχι
-----	-----
  - B. Από πότε και με ποιο τρόπο;
  - Γ. Είστε ευχαριστημένος-η με τον τρόπο που έχει διαμορφωθεί η περιοχή;
  - Δ. Τι συναισθήματα σας προκαλεί μια επίσκεψη στην περιοχή αυτή;
  - E. Γνωρίζετε αν υπάρχουν οποιεσδήποτε σκέψεις για ανάπτυξη-ανάπτυξη της περιοχής;

Ναι [ποιες;]	Όχι
--------------	-----
  - ΣΤ. Θα θεωρούσατε αναγκαίο ένα έργο ανάπτυξης στην περιοχή;

Ναι	Όχι
-----	-----
  - Z. Πιστεύετε ότι τυχόν ανάπτυξη της περιοχής θα λειτουργούσε ευεργετικά για την πόλη της Λεμεσού;

Ναι	Όχι
-----	-----
- III.
  - A. Γνωρίζετε το σύμπλεγμα εργατικών κατοικιών επί της οδού Μισιαούλη – Καβαζόγλου;

Ναι	Όχι
-----	-----
  - B. Από πότε και με ποιον τρόπο;
  - Γ. Γνωρίζετε ότι το σύμπλεγμα αποτελείται από 7 κτήρια εκ των οποίων έχουν κατεδαφιστεί τα 4;

Ναι	Όχι
-----	-----
  - Δ. Πώς νιώθετε για αυτό;
- IV.
  - A. Θεωρείτε τα τρία εναπομείναντα κτήρια κομμάτι της ιστορίας της Λεμεσού;

Ναι	Όχι
-----	-----
  - B. Θεωρείτε τα τρία εναπομείναντα κτήρια κομμάτι της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς της Λεμεσού;

Ναι	Όχι
-----	-----
  - Γ. Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι θα πρέπει να διατηρηθούν τα υφιστάμενα κελύφη (κτήρια);

Ολοκληρωτικά	Τμηματικά	Ελάχιστα	Καθόλου
--------------	-----------	----------	---------
- V.
  - A. Θεωρείτε ευεργετική ή επιζήμια ως προς το γενικότερο πλαίσιο ανάπτυξης της περιοχής μια ενδεχόμενη αλλαγή χρήσης των υφιστάμενων κελυφών;
  - B. Τι χρήσεις θεωρείτε ότι πρέπει να λάβουν τα κτήρια και γιατί;
  - Γ. Τι χρήση πιστεύετε πως πρέπει να λάβει ο χώρος μεταξύ των παλιών και νέων κτισμάτων;
- VI.
  - A. Κατά τη δική σας γνώμη, ποιου άλλου η άποψη δυνητικά θα μπορούσε να συνδράμει στο βέλτιστο δυνατό αποτέλεσμα ανάπτυξης των υφιστάμενων κτηρίων;
- VII.
  - A. Πώς σας φάνηκε το ερωτηματολόγιο;

Επαρκές	Ικανοποιητικό	Ελλιπές
---------	---------------	---------
  - B. Θα θέλατε να έχετε ενημέρωση για την πορεία των πολυκατοικιών του Αγίου Ιωάννη;

Ναι	Όχι
-----	-----
- IX.
  - A. Λοιπά σχόλια:

Δ.2 Οι ερωτηθέντες επί του Ερωτηματολογίου

Απαντήσεις στο ερωτηματολόγιο δόθηκαν, όχι μόνο από εκλεγμένους αντιπροσώπους της πολιτείας, όπως το δήμαρχο, δημοτικούς σύμβουλους, κοινωνικούς λειτουργούς του δημοσίου, και εκπροσώπους του επιμελητηρίου μηχανικών, αλλά και εκπροσώπους μη κυβερνητικών οργανώσεων, πρωτοβουλίας πολιτών, εκπροσώπους της αθλητικής κοινότητας, επιχειρηματίες, καθώς και από τυχαία επιλεγμένο κόσμο.

Μιας που η συγκεκριμένη εργασία αποτελεί μια από τις κυριότερες πηγές αξιοποίησης ή και απώλειας του περιορισμένου χρονικού διαστήματός μου στη γη, πάμπολλες φορές βρέθηκα να συζητώ και να συνυπάρχω με ενδιαφέρουσες προσωπικότητες, που σαγήνευαν το μυαλό μου με ιδέες και προτάσεις για το παρόν θέμα, μα είναι αδύνατον να καταγραφούν αυτούσιες.

Δ.3 Το Συμπέρασμα από τις απαντήσεις στο Ερωτηματολόγιο

Η γενικότερη ιστορική και κοινωνική διαδοχή, η σύγχρονη ευμάρεια και το γέραςμα των πολυκατοικιών έκαναν πολλούς ερωτηθέντες να αναφέρονται στη σημερινή κατάσταση των πολυκατοικιών του Άη Γιάννη με **σχετική απέχθεια, στενοχώρια ή αδιαφορία**.

Ο μέσος ερωτηθείς δε νιώθει ευχάριστα κατά την επίσκεψή του στην υπό μελέτη περιοχή, εντούτοις δε λυπάται, ούτε τον χαροποιεί η κατεδάφιση των παλαιών κτισμάτων και η **ανέγερση των νέων πολυκατοικιών**. Συμπεραίνω ότι η ανέγερση του συγκροτήματος από τον Οργανισμό Χρηματοδοτήσεως Στέγης της Κύπρου **θεωρήθηκε αναγκαίο κακό**, μα όσοι ασχολούνται έμπρακτα με θέματα αισθητικής **θα προτιμούσαν ένα άλλο αισθητικό αποτέλεσμα**.

Η επικρατούσα τάση εξωραϊσμού παλιών σπιτιών, διατηρητέων και μη, τόσο στα χωριά της επαρχίας, όσο και στις παλιές γειτονιές του ιστορικού πυρήνα των ευρωπαϊκών πόλεων, εμφανίζεται στις απαντήσεις των ερωτηθέντων.

Επίσης, πιστεύουν πως το συγκρότημα των τριών διασωθέντων πολυκατοικιών **θα μπορούσε, υπό προϋποθέσεις, να αναδείξει χωροταξικά ολόκληρη τη γειτονιά της πόλης και τη γύρω περιοχή μέσω μιας αλλαγής χρήσης**. Αντιλαμβάνονται πως μια απλή ανακαίνιση, με ή χωρίς καινούριες προσθήκες, **δεν θα μπορούσε να προσδώσει καινούρια αίγλη κι ενδιαφέρον στην περιοχή**, με συνεπακόλουθο να χαθεί κάθε

δυναμισμός και δυνατότητα μετέπειτα βιωσιμότητας του συγκροτήματος εφόσον παραμείνει στο προηγούμενο πλαίσιο εργατικής κατοικίας.

*[Στο σημείο αυτό παραθέτω ένα σχόλιο καθώς η αναφορά στον Παρθενώνα συνειρμικά φέρνει στο μυαλό τη σημερινή, γενική κοινωνική κατακραυγή ενάντια στο έργο του Leo von Klenze, καθώς επίσης και ενάντια στον Άραβα μεγιστάνα του Beverly Hills που ξόδεψε μια περιουσία για την τέλεια αναστήλωση, σε πρωτογενές στάδιο, ενός αρχαιοελληνικού αγάλματος. Χρωματίζοντας τα αγάλματα και τις λεπτομέρειες του Παρθενώνα, ο Klenze με τα σχέδιά του βεβηλώνει τη φθορά του χρόνου και τη χρωματική απογύμνωσση που αυτός επέφερε. Και τα δύο παραδείγματα μας διδάσκουν το Α και το Ω της αισθητικής και του ιδεολογικού υπόβαθρου που χαρακτηρίζει τις μέρες μας και μας διδάσκουν ότι στην ουσία του πράγματος η σημερινή αισθητική πληρότητα χαρακτηρίζεται από την ατέλεια.]

Οι πλείστοι ερωτηθέντες αντιλαμβάνονται έμπρακτα τα λεγόμενα του Aldo Rossi** σχετικά με **παραδείγματα αντιστροφής χρήσης** και θεωρούν ότι **λειτουργούν κατά βάση ευεργετικά προς την πόλη**. Άλλωστε, ακόμα και ο Παρθενώνας* είχε αλλάξει πολλές φορές χρήση στην πορεία του μέσα στον χρόνο. Έτσι, ακόμα και ένα ασήμαντο σημειολογικά κτήριο μεταβάλλοντας τη λειτουργία του ακούσια ταυτίζεται ιδεολογικά και κλέβει αίγλη από όλα τα σημαντικά κελύφη που ομοίως με το πέρασμα του χρόνου υπέστησαν λειτουργικό μετασχηματισμό.

Πέρα από τις προσωπικές τους εμπειρίες, τη μόρφωση, τη διεθνή τους επιχειρηματικότητα, την ενημέρωσή τους από το ράδιο, την τηλεόραση, τα έντυπα και το διαδίκτυο, οι σύγχρονοι Κύπριοι δραπετεύουν κατά το ελάχιστο μια φορά το χρόνο απ' το νησί για την Ελλάδα, χώρες της κεντρικής Ευρώπης, την Αγγλία αλλά και μακρύτερα, και έτσι έρχονται σε επαφή με τις διεθνείς εξελίξεις με αποτέλεσμα νέες ιδέες να τοποθετούνται στην τράπεζα απαιτήσεών τους.

•Όμορφα βέβηλη εικόνα της Ακρόπολης Αθηνών από τον Leo von Klenze (μετατροπή των ναών σε ανάκτορα)

** Aldo Rossi Γεννημένος στο Μιλάνο (3 Μαΐου 1931), στην ίδια πόλη σπούδασε αρχιτεκτονική (1949-1959), και δίδαξε αρχιτεκτονική (1965-1971), επίσης ο Αλντο Ρόσι σχεδίασε και έγραψε αρχιτεκτονική, δημοσιεύοντας μεταξύ άλλων τα βιβλία *Η αρχιτεκτονική της πόλης, 1966* · *Εκλεκτά κείμενα για την αρχιτεκτονική και την πόλη, 1956-1972, 1975* · *Επιστημονική αυτοβιογραφία, 1980*

Είναι ξεκάθαρο ότι οι Λεμεσιανοί αναζητούν εναγωνίως την ανασύνθεση και το αλατοπιπέρισμα του τρόπου ανάγνωσης της Ιστορίας με τρόπο που να συνδέει τους ίδιους με το παρελθόν τους καθιστώντας τους περήφανους για αυτό που είναι σήμερα.

Αυτό που δεν έχουμε πάντα μας σαγηνεύει. Το σύγχρονο, το γυαλιστερό, το καινούριο συνεπαίρνει σε πρώτη ματιά τον οποιονδήποτε, και ιδίως τον Κύπριο. **Όμως γνωρίζει ότι η ωραία Ελένη έχει κλέψει, ήδη από τα χρόνια του Ομήρου,**

με το γέραςμα των πολυκατοικιών, τις οδήγησε σε ξεπεσμό και ανυποληψία τα τελευταία χρόνια της λειτουργίας τους. Ωστόσο, υπό άλλες προϋποθέσεις οι πολυκατοικίες θα μπορούσαν δυναμικά να αποτελούν κερδοφόρο παράγοντα της γειτονιάς, (για παράδειγμα αν μετατρεπόταν το κυπριακό περιβάλλον σε ελβετικό). Ο μέσος Κύπριος είναι νοητικά, λόγω ιστορικών συγκυριών, αντίθετα πλασμένος από το μέσο Ελβετό. Ο τελευταίος ενθουσιάζεται με μακρινά ταξίδια για παράδειγμα στην Ινδία ή άλλες

για πάντα το νοητικό πλαίσιο 'ωραιότερη'. Γνωρίζει ότι υπάρχουν ωραιότερες πόλεις εκτός Κύπρου.

Ο μόλις πριν μισό αιώνα άπορος μέσος Κύπριος, που αν ήταν τυχερός είχε ένα παντελόνι και ένα ζευγάρι παπούτσια, αναζητά σήμερα τη συγκριτική δικαίωση της ιστορίας του, μερικές φορές περιφρονώντας οτιδήποτε δε λάμπει όπως ο χρυσός. Αυτή η νοοτροπία, μαζί

υπό ανάπτυξη χώρες. Μη γνωρίζοντας εδώ και εκατοντάδες χρόνια τι σημαίνει πόλεμος και ζώντας στην ευμάρεια εντός της κοιτίδας του 'Design', ο μέσος Ελβετός εύκολα φλερτάρει με την μποέμικη ιδέα ενός σχεδιαστικά παρωχημένου κελύφους ή αντικειμένου, ακόμα και αμφιβόλου ποιότητας, μιας και αυτό θα πλαισιωθεί από τη σχεδιαστική τελειότητα και πληρότητα του γειτονικού

αλλά και δημόσιου χώρου. Ο Κύπριος για να ενθουσιαστεί ζητά το αντίθετο. Μέσα στην απέλεια του δημόσιου χώρου ζητά την κατά το δυνατό σχεδιαστική τελειότητα και πληρότητα ακόμα και της παραμικρής λεπτομέρειας εντός του μεμονωμένου οικοδομήματος. Αυτή η νοοτροπία, η οποία αντανάκλαται ακόμα και στο ντύσιμο, ανάμεσα σε άλλους λόγους, αποτελεί βασική αιτία της απαξίωσης των πολυκατοικιών του Αη Γιάννη.

Δ.4 Αξιολόγηση απαντήσεων στο Ερωτηματολόγιο

Μετά την παράθεση των ιστορικών, πολιτικοοικονομικών και κοινωνικών δεδομένων της Λεμεσού και των συμπερασμάτων από τις απαντήσεις στο ερωτηματολόγιο παρατίθεται στρατηγική που πρέπει να ακολουθηθεί στα επόμενα στάδια ως επιστέγασμα των προαναφερθέντων.

Όπως ένας τουριστικός οδηγός τείνει κατά κανόνα να ωραιοποιεί το διαφημιζόμενο προϊόν, ο μέσος Λεμεσιανός επιδιώκει σταθερά τον συνεχή εξωραϊσμό της πόλης του. Αυτό που ζητά, λοιπόν, ο πολίτης από την υπό εξέταση περιοχή είναι πράσινη ανάπτυξη, αρμονία, αειφορεία κι έναν νέο συμβολισμό.

Από τις απαντήσεις στο ερωτηματολόγιο φαίνεται ξεκάθαρα ότι οι ερωτηθέντες θέλουν αυτό που στο marketing ονομάζουμε Branding. Επιγραμματικά Brand είναι το όνομα, η ορολογία, το design, το σύμβολο ή οποιοδήποτε άλλο χαρακτηριστικό διακρίνει το προϊόν ενός πωλητή από το προϊόν ενός άλλου. Συχνά αντιλαμβανόμαστε την ύπαρξη της μάρκας (brand) με θετικό ή αρνητικό απόηχο σε ένα αντικείμενο π.χ. αυτοκίνητο, ρούχο κλπ. Αυτό συμβαίνει

γιατί κάθε brand συνοδεύεται από μια ακούσια νοητική σύνδεση με ένα σύνολο συνειρμών. Είναι οι συνειρμοί που φέρει ένα σύμβολο παρά το ίδιο το σύμβολο. Αντίθετα, σήμερα Branding ονομάζεται η διαδικασία κατά την οποία μεθοδευμένα συνδέεται νοητικά όχι μόνο ένα αντικείμενο αλλά ακόμα και μια ιδέα, κατάσταση ή άνθρωπος με το νοητικό πλαίσιο της επιλογής μας. Για παράδειγμα, σε ένα αντικείμενο όπως το αυτοκίνητο η ακούσια νοητική σύνδεση

ΤΙ ΣΚΕΦΤΕΣΑΙ ΤΩΡΑ;

στο brand «Mercedes» φέρει παρελκόμενες τις λέξεις «πλούσιος», «καπιταλιστής», «ποιότητα», «οδηγική απόλαυση». Κατά το Branding όλη αυτή η νοητική σύνδεση του αντικειμένου με λέξεις όπως οι παραπάνω γίνεται τεχνιέντως και με στρατηγική. Σε κάθε περίπτωση branding οι μαρκετίστες στοχεύουν σε συγκεκριμένες κοινωνικές

ομάδες ενώ γνωρίζουν ότι άλλες κοινωνικές ομάδες θα δυσαρεστηθούν από τον απόηχο των λέξεων που θα χρησιμοποιηθούν, άρα και από το υπό πρόωθηση προϊόν.

Οι ερωτηθέντες ζητούν, επιθυμούν και έμμεσα απαιτούν ακριβώς αυτό που προαναφέραμε ως Branding. Δηλαδή τη νοητική σύνδεση του παρόντος

town Athletic Club»* στη Νέα Υόρκη, να λειτουργήσουν ως **νοητικές αυθεντίες** σε περίπτωση αλλαγής χρήσης. Είδαμε στην ιστορική αναδρομή τους προγόνους των Λεμεσιανών να εμπνέονται από κτηριολογικά παραδείγματα του εξωτερικού. Μιας που οι ερωτηθέντες ζήτησαν αλλαγή χρήσης δε χρειάζεται επιβεβαίωση του τοπικού προϊόντος με τα αντίστοιχα έργα εκτός των κλειστών ορίων του νησιού εντούτοις δεν είναι και

οικοδομήματος με ένα ευγενές πλαίσιο το οποίο **πρέπει να πληρεί τις εξής προϋποθέσεις:**

A. να είναι **τοπόσημο** (έτσι ώστε να μπορεί εύκολα να καθοδηγήσει έναν περαστικό)

B. να κρατά **στοιχεία από το παρελθόν**

Γ. να είναι σχεδιαστικά (κατά τον Ηράκλειτο) συγκρουσιακά αρμονικό .

Δ. να φέρει **πνοή στην ταλαιπωρημένη γειτονιά**

E. να χειριστεί τυχόν προβλήματα που γεννιούνται λόγω του ότι οι κατοικίες κοινωνικής πρόνοιας ανέκαθεν στέγαζαν πολίτες που στον οικονομικό τομέα δεν φάνηκαν ιδιαίτερα τυχεροί και δυνητικά απροσάρμοστα κοινωνικά άτομα.

Δεν είναι ανάγκη το HafenCity* το μεγαλύτερο αναπτυξιακό πρόγραμμα της Ευρώπης σήμερα και το πολυαναφερθέν παράδειγμα του Rem Koolhaas «Down-

άσχημη ιδέα.

Το πλαίσιο παραδοσιακής αναπαλαιώσης διατηρητέου μιας και τα συγκεκριμένα κτήρια δεν έχουν τον αντίστοιχο αντίκτυπο με τα ανάκτορα των Βερσαλλιών ή του Μπάκιγχαμ δεν θα μπορούσε να εγγυηθεί καθόλου τη μελλοντική τους βιωσιμότητα. **Τα πιο πάνω επιβεβαιώνουν πως** στην προκειμένη περίπτωση **είναι λάθος να επιλεχτεί λύση απλής ανακαίνισης των εναπομείναντα διασωθέντων κτηρίων.**

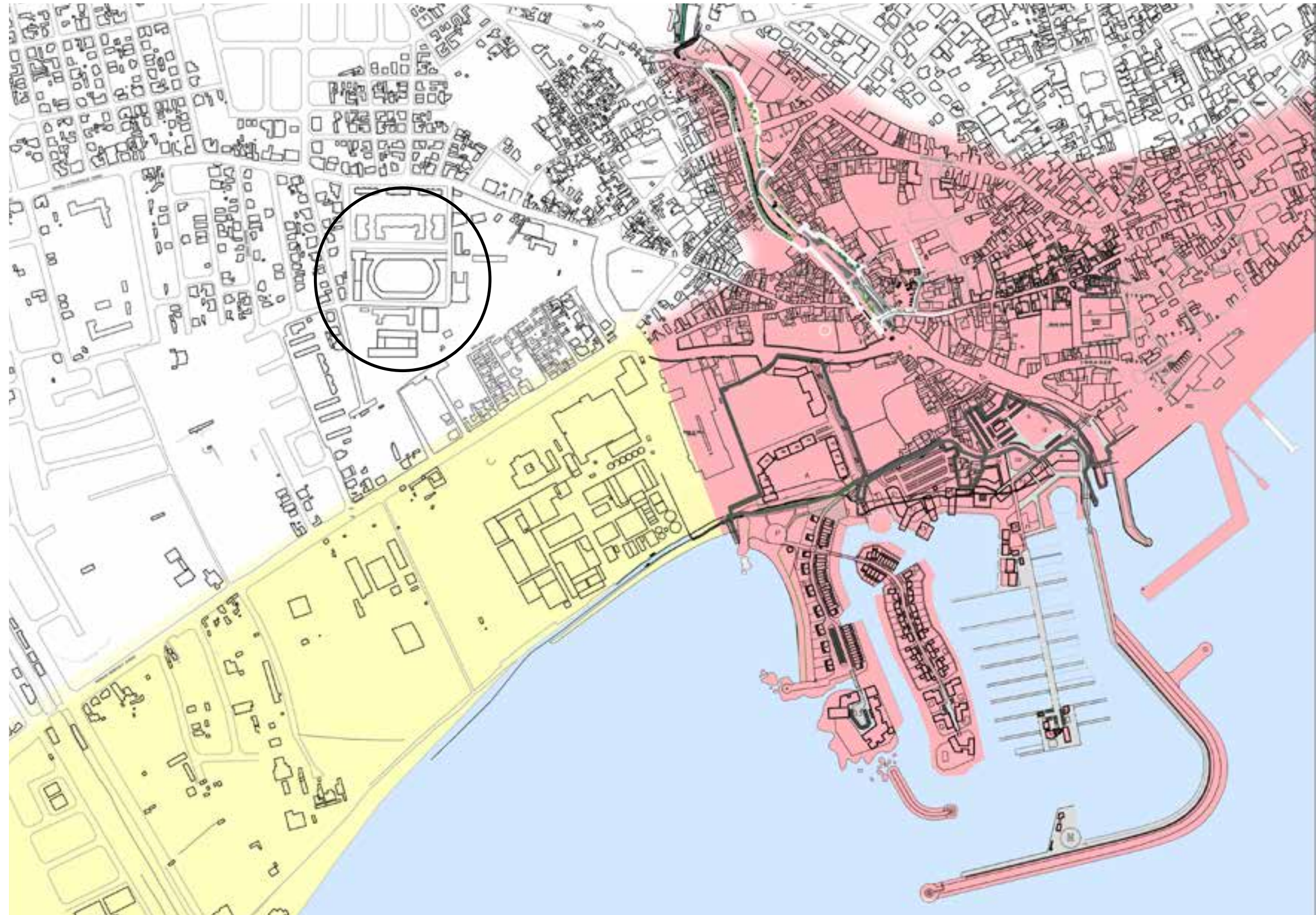
Εν κατακλείδι οι ερωτηθέντες ζητούν η κτηριολογική επέμβαση, μέσω της τμηματικής διατήρησης, να αναδείξει τον τόπο κατοικίας των προγόνων τους και του κοινωνικού χαρακτήρα των τότε δημοτικών αρχόντων. Επομένως, το ζητούμενο είναι οι πολυκατοικίες του Αη Γιάννη να αντικατοπτρίζουν την ιδέα της συνέχειας.

Μελέτη Κι Αξιολόγηση Λύσεων Επιδιόρθωσης Επανάχρησης

Ε.1 Κεντρική Ιδέα

Ο σημειακός αρχιτεκτονικός προγραμματισμός-σχεδιασμός μιας πόλης είναι απαραίτητο να λαμβάνει υπ' όψιν την κατάσταση του ευρύτερου αστικού ιστού. Γύρω από την περιοχή μελέτης εξελίσσονται μεγάλα αναπτυξιακά έργα και άλλα προγραμματίζονται για το εγγύς μέλλον. Η ανάπτυξη της μεταξύ των δύο λιμανιών παράλιας ζώνης, η ανάπλαση της κοίτης των εκεί ποταμών σε γραμμικό πάρκο, οι πεζοδρομοποιήσεις στο ιστορικό κέντρο, η εγκατάσταση τμημάτων του νεοϊδρυθέντος Τεχνολογικού Πανεπιστημίου Κύπρου σε καινούρια και διατηρητέα κελύφη, οι προτάσεις του ΕΤΕΚ και άλλων φορέων για διατήρηση / επαναπροσδιορισμό ιστορικών αποθηκών κοντά στα λιμάνια που εν τέλει εισακούστηκαν και, τέλος, η ανάπλαση δρόμων στο κέντρο,

• Νέες επενδύσεις
-με κίτρινο η περιοχή στο στάδιο χωροταξικού σχεδιασμού
-με κόκκινο η περιοχή στο στάδιο αποπεράτωσης,
-σε κύκλο το υπό μελέτη γήπεδο

όπου λειτουργούσαν παρωχημένα πια μικροεργαστήρια, θα αυξήσουν την αγοραστική αξία της γης. Έτσι ενδέχεται, σε περίπτωση μη ανάπτυξης της υπό μελέτη γειτονιάς, λειτουργίες υποβάθμισης περιοχών να στραφούν προς την περιοχή αυτή λόγω του χαμηλού κόστους λειτουργίας της.

Επιπλέον, η άμεση γεινίαση της ίδιας της υπό μελέτη περιοχής με την τουρκοκυπριακή γειτονιά της πόλης και με τουρκοκυπριακές ιδιοκτησίες, τις οποίες η κυπριακή κυβέρνηση έθεσε υπό την αιγίδα της και δεν προτίθεται -για πολιτικούς κυρίως λόγους- καθόλου να αλλοιώσει, είναι άλλη μία αιτία πιθανού μαρασμού της περιοχής.

Επομένως, η υποβάθμιση της περιοχής, στην περίπτωση που δε γίνουν συνολικά αναπτυξιακά έργα, μπορεί να αποτραπεί μόνο με τη δημιουργία ενός καινοφανούς πόλου έλξης ο οποίος θα δώσει ώθηση στην ιδιωτική πρωτοβουλία. Η πιο επικρατούσα ογκοπλαστική αρχιτεκτονική που προτείνεται έμμεσα από τους ερωτηθέντες είναι η ιδέα για τη δημιουργία ενός πράσινου (βιοκλιματικού) κελύφους σύμμικτων χρήσεων, με αύξηση τετραγωνικών μέτρων για μεγιστοποίηση του ζωτικού κέρδους.

Η δημιουργία ενός καινοφανούς πόλου έλξης ως κεντρική ιδέα, για αποτροπή του σύγχρονου φαινομένου της ατομικότητας και της αδιαφορίας για την ενδεχόμενη απόγνωση του όποιου γείτονά μας φαίνεται να τηρεί τις προϋποθέσεις για τη δημιουργία ενός νέου κτηριολογικού προγράμματος. Προβάλλοντας την μοναδικότητα κι αλληλεγγύη, υφιστάμενοι περιορισμοί, και μελλοντικοί φόβοι θα χρησιμοποιηθούν προς όφελος της συνθετικής διαδικασίας.

Η χρονική συγκυρία πολύ εύκολα μπορεί να στηρίξει ένα "α" δίπολο με έμμεσες εμπορικές παραμέτρους. Οι δύο άξονες, λοιπόν, που προτείνεται να αποτελέσουν οδηγό για την ανάπτυξη της γειτονιάς είναι οι: Διαμονή και Αναψυχή.

E.2 Διαμονή

Ειρήσθω εν παρόδω, όταν είμαι μόνος στο εξωτερικό, μια από τις αγαπημένες μου επιλογές διαμονής είναι τα Hostels. Τα city boutiques επίσης είναι μια άλλη, εξίσου ενδιαφέρουσα και σχετικά οικονομική προτίμηση διαμονής.

Μελέτη έδειξε ότι αυτά εκλείπουν από την Κυπριακή πραγματικότητα (με βάση τους καταλόγους του Κυπριακού Οργανισμού Τουρισμού

υπάρχει μόνο ένα στη Λάρνακα). Μετά από έρευνα, φαίνεται πως Πολωνός επιχειρηματίας, τα στοιχεία του οποίου για ευνόητους λόγους δεν παραθέτω, ετοιμάζει μεγαλεπήβολο σχέδιο ανέγερσης μερικών city boutiques, καλύπτοντας έτσι το εμπορικό κενό που υπάρχει στο συγκεκριμένο μοντέλο διαμονής. Αντιθέτως, όσον αφορά τα Hostels, και μετά από έντονη μελέτη, δεν υπάρχουν σχέδια για ανάδειξη του συγκεκριμένου τμήματος της τουριστικής βιομηχανίας.

Πληροφορήθηκα ότι μέχρι πρόσφατα συγκεκριμένο διάταγμα λειτουργούσε αποτρεπτικά για τη δημιουργία φτηνών καταλυμάτων τουριστικής κινητικότητας. Με βάση τους πόρους της Κύπρου κατά το παρελθόν, το τουριστικό κομμάτι το οποίο θα απορροφούσε το νερό, το ρεύμα, τα τρόφιμα και τις πρώτες ύλες αποφασίστηκε να είναι το κομμάτι των υψηλόμισθων επισκεπτών. Δηλαδή το διάταγμα αυτό λειτουργούσε ευεργετικά όσον αφορά τα ξενοδοχεία υπερπολυτελείας, ενώ έμμεσα απαγόρευε τη δημιουργία Hostel και φτηνών καταλυμάτων.

Σήμερα, κοντά μισό αιώνα μετά την τουρκική εισβολή στο νησί, η ομολογούμενη ακρίβεια στην Κυπριακή Δημοκρατία σε συνδυασμό με το -συγκριτικά- εξευτελιστικά δυσανάλογο χρηματικό αντίτιμο διαμονής το οποίο μπορεί να πληρώσει στα κατεχόμενα εδάφη της Κυπριακής δημοκρατίας (κατεχόμενος βορράς), ώθησε, εδώ και αρκετά χρόνια, το διεθνές νεανικό κομμάτι της κοινωνίας που αγαπά τα ταξίδια, να έρχεται σε επαφή μόνο με τον εισβολέα. Πολλές είναι οι φορές που βρίσκω τον εαυτό μου να αναλύει στους λοιπούς ενοίκους Hostel του εξωτερικού το ληστρικό πλαίσιο του καθεστώτος στο οποίο επέλεξαν να ξοδέψουν τα χρήματά τους για να κάνουν διακοπές στο ψευδοκ....., υποστηρίζοντας έμμεσα την παράνομη ύπαρξή του.

Επομένως, ως διπλωματικό χαρτί, η συγκεκριμένη ιδέα δημιουργίας νεανικού Hostel μπορεί να χρησιμοποιηθεί κατά την αναζήτηση κρατικής οικονομικής υποστήριξης. Δηλαδή η μετατροπή των πολυκατοικιών σε Hostel θα καλύψει το παρόν κενό φτηνής διαμονής και θα οδηγήσει τη διεθνή νεολαία στην επιλογή της Κυπριακής Δημοκρατίας ως προορισμό δημιουργώντας τις απαραίτητες προϋποθέσεις για τη δημιουργία φιλικών σχέσεων.

Περαιτέρω, η μετατροπή των πολυκατοικιών σε ημι-υπερτοπικό πόλο έλξης, σε συνδυασμό και με άλλες στρατηγικές προτάσεις, θα δώσει λύση και σε προβλήματα τραμπουκισμού που συντελούνται από μερίδα των κατοίκων στα κτήρια των τριών νέων μεγάλων πολυκατοικιών του Κυπριακού Οργανισμού Ανάπτυξης Γης.

Εναλλακτικά, μιας που το σύμπλεγμα συνορεύει με τις υπάρχουσες εγκαταστάσεις του Τεχνολογικού Πανεπιστημίου Κύπρου (το οποίο θα

είναι πιο κοντά στην προγραμματισμένη μελλοντική επέκταση Β' φάση), προσφέρεται και η δημιουργία κλινών **Φοιτητικής Εστίας**.

Τέλος, σύμφωνα με ομιλία τεχνοκράτη αναφορικά με την ΑΟΖ και τις **εταιρίες εξόρυξης πετρελαίου**, εικάζεται ότι περί το 2018 θα έχουν αναπτυχθεί χιλιάδες νέες θέσεις εργασίας στο νησί. Αυτός ο υψηλός **αριθμός εργαζομένων**, μιας και σε μεγάλο ποσοστό θα προέρχεται από μετανάστες, εύκολα θα υποστηρίξει λειτουργίες προσωρινής διαμονής.

Έτσι, προτείνεται η δημιουργία hostel ή κατοικιών για τους εργαζόμενους στις εταιρίες εξόρυξης πετρελαίου ή άλλα είδη κατοικιών, όπως φοιτητικές εστίες.

E.3 Αναψυχή

Η δημιουργία χώρων διαμονής θα μπορεί να συντηρήσει χρήσεις οι οποίες θα λειτουργούν τόσο σε τοπικό όσο και σε υπερτοπικό πλαίσιο. Τέτοιες χρήσεις είναι η δημιουργία χώρων εστίασης (εστιατορίων, Fast foods, Café), mini market, παιδότοπου, πλατείας, πάρκου, υπαίθριου και μη γυμναστηρίου, μικρού μουσείου, πολυχώρου εκδηλώσεων, και εργαστηρίων για καλλιτέχνες και μουσικούς και γενικότερων εικαστικών εκδηλώσεων, τέλος πωλητηρίων και βιβλιοπωλείου στα πλαίσια των προαναφερθέντων δραστηριοτήτων.

Μιας που οι πιεστικοί ρυθμοί στις μέρες μας δεν αφήνουν πολύ ελεύθερο χρόνο, όπως επίσης το κόστος μαγειρέματος για έναν και μόνο άνθρωπο είναι ασύμφορο, ένα ακριβό και ένα φτηνό εστιατόριο θα λειτουργούσαν πολύ κερδοφόρα σε γενικότερο πλαίσιο μαζί με ένα fast food. Σε περίπτωση που κάποιος θέλει να μαγειρέψει υπάρχει μεγάλη υπεραγορά σε απόσταση περίπου 1km. Άρα με ένα μίνι μάρκετ καλύπτονται οι αγορές της τελευταίας στιγμής.

Τέρψη: έντονη ευχαρίστηση, ικανοποίηση ανάγκης, επιθυμίας, αισθήσεων. Ένα μουσείο σε ένα νέο κοινωνικό σύμπλεγμα λειτουργεί ως άλλη Τερψιχόρη, Μούσα, που προσφέρεται για πνευματική ευχαρίστηση. Προτείνεται η δημιουργία ενός μικρού μουσείου σύγχρονης τέχνης όχι μόνο γιατί δεν υπάρχει στη Λεμεσό αλλά και γιατί θα τονίσει την έννοια της φρεσκάδας σε κάτι παλιό εντείνοντας την απώλεια της ρετσινιάς μιας παραμεθόριας κατακτημένης γης και εντάσσει την πόλη στο πλαίσιο του σύγχρονου ισότιμου ευρωπαϊκού μέλους. Φυσικά, παράλληλα θα λειτουργεί υπό την ίδια διεύθυνση βιβλιοπωλείο και gadget store.

Τελευταίο μα όχι υποδεέστερο σημειώνεται ότι **λιγότερο του 10% των Κυπρίων χρησιμοποιεί MMM**. Ευχής έργο θα ήταν να αυξηθεί αυτός ο αριθμός. Μα μέχρι την άγια εκείνη μέρα είναι απολύτως απαραίτητο να δημιουργηθεί ένας τεράστιος πολυώροφος **υπόγειος χώρος στάθμευσης** για να καλύψει τις ανάγκες των ενοίκων και επισκεπτών. Η απαλλοτρίωση και **απομάκρυνση των αυτοκίνητων από το ισόγειο των νεόδμητων κτιρίων** και η **αντ' αυτού δημιουργική επανάχρησή τους** με εργαστήρια για καλλιτέχνες όπως προτάθηκε στα ερωτηματολόγια ή με υπαίθριο γυμναστήριο ή ακόμα και έναν παιδότοπο θα ξαναζωντανέψει με σύγχρονους όρους την πάλαι ποτέ αεικίνητη αλάνα.

Εν κατακλείδι

Το μάτι δεν αντιλαμβάνεται αυτόνομο τα αντικείμενα που βλέπει. Καθώς το οπτικό ερέθισμα από τους όγκους, τα σχήματα, τα χρώματα και τις σκιές διανύει το ταξίδι του προς τον εγκέφαλο, συνειρμοί πλημμυρίζουν το ανθρώπινο μυαλό. Έτσι, τα πράγματα παίρνουν μορφή και ιδεολογικό περιεχόμενο (Branding). Με τον τρόπο αυτό η πόλη, διαμέσου του κτηριολογικού της ιστού, υπαγορεύει καθετί που πρέπει να σκεφτείς, σε κάνει να συλλογίζεσαι το δικό της λεξιλόγιο.

Ανώτερης και κατώτερης τάξης ή αξίας μνήμες δεν υπάρχουν. Όμως υπάρχουν ανθρώπινα σύνολα που λόγω κοινωνικοοικονομικών παραγόντων κατάφεραν να αφήσουν το υπαρξιακό τους αποτύπωμα ως κληροδότημα στις επόμενες γενιές. Από την άλλη πλευρά, υπάρχουν μνήμες αστικών τάξεων που δεν μπόρεσαν να αφήσουν έργο πίσω τους. Μα είναι σχεδόν αυτονόητο και αποδεδειγμένο από τα ερωτηματολόγια, ότι η ύπαρξή τους ήταν κύριο στοιχείο σύνθεσης της πόλης, τόσο σε ιδεολογικό όσο και ογκοπλαστικό πλαίσιο.

Οι Αρχιτέκτονες οφείλουμε λοιπόν να ακροβατήσουμε στηριζόμενοι στην πραγματεια μας και να δημιουργήσουμε χώρο, πουλώντας μνήμη του σήμερα μέσω του χθες, για το αύριο. Η υπό προϋποθέσεις διατήρηση όσο το δυνατόν περισσότερων υφιστάμενων κατασκευών, με τη διατήρηση των πολυκατοικιών του Άη Γιάννη, δημιουργεί ένα νέο είδος «ζωντανού Μουσείου» ένα εναλλακτικό είδος διδασκαλίας μέσω της οπτικής διαλεκτικής.

Είναι κοινό μυστικό πως μαζευτήκατε στις πόλεις για να βοηθάμε ο ένας τον άλλο, μα στο τέλος βρεθήκαμε παγιδευμένοι στο νεοφιλελεύθερο πλαίσιο, ο καθένας μας στη δικιά του επιτηδευμένη μοναξιά, να χαζεύει το κυρίως μίζερο θέαμα των άλλων.

“*We learn from history that we do not learn from history*” του George Wilhelm Friedrich Hegel γράφει στο χώρο διημέρευσης του διατηρητέου σπιτιού στο κέντρο της Λεμεσού, της εικαστικού Helene Black, όταν μπαίνοντας αντικρίζεις ένα γλυπτό της από plexiglass με την πιο πάνω ρήση. Στοχεύοντας να τον διαψεύσουμε, με λίγα λόγια να αποφύγουμε τα λάθη του παρελθόντος και να ξεπεράσουμε τον απάνθρωπο ατομικισμό που χαρακτηρίζει την εποχή μας, έγινε αυτή η μελέτη ποικίλης θεματολογίας.

Εμεις sigoura tha palepsoume oste oi ideas pou diatyposame kai presveyoume na pragmatopoiithoun. An kai esy taksidepses mazi mas diavazontas tes, tha exeis katalavei to Lemesiano kamva ston opoio kaloumaste na doulepsoume.

Βιβλιογραφία

Χριστάκη Σεργίδη, Οινουπόλεως Μέστωμα, ανέκδοτο βιβλίο – μελέτη

R. Hamilton Lang, Cyprus its History, Present Resources and Future Prospect, London, Macmillan and co. 1878.

Ευριβιάδου Ν. Φραγκούδη, Εγχειρίδιον Χωρογραφίας και Γενικής Ιστορίας της Κύπρου, Τύποις Ομόνοιας, Αλεξάνδρεια, 1885.

Claude Delaval Cobham, C. M. G., A Journey to Cyprus, (February and March 1845). Translated from the German of Dr. Ludwig Ross, Nicosia 1910.

Κυπριακά Χρονικά, Τόμος Α', Δεκέμβριος 1923, Oberhammer – Συκουτρή, Κύπρος, Κεφάλαιον Ε', Κάθετος καταμελισμός.

Αριστοδήμου Κ. Πηλαβάκη, Η Λεμεσός και τα Σχολεία της, Λεμεσός Κύπρου, 1929.

Κ. Α. Κωνσταντινίδου, Η Αγγλική Κατοχή της Κύπρου του 1878, Λευκωσία (Κύπρου), 1930.

Δ. Χατζηπαύλου, Έργα και Δράσεις του Δήμου Λεμεσού κατά τα 13 έτη της Δημαρχίας Χριστόδουλου, Λεμεσός – Απρίλιος 1944.

Vasos Karageorgis, Two Cypriot Sanctuaries of the End of the Cypro-Archaic Period, Roma, 1977.

Γιάννη Λέφκη, Οι Ρίζες, ιστορική μελέτη, Λεμεσός Κύπρος 1984.

Κώστα Α. Πηλαβάκη, Η Λεμεσός σ' Άλλους Καιρούς, Λεμεσός 1977.

Άντρου Παυλίδη, Η Κύπρος ανά τους Αιώνες Μέσα από τα Κείμενα Ξένων επισκεπτών της, "Φιλόκυπρος" Εκδοτική Εταιρεία ΛΤΔ., Λευκωσία, Κύπρος, 1993.

Κλεάνθη Π. Γεωργιάδη, Ιστορία της Κύπρου, Εκδόσεις Δημητράκης Χριστοφόρου, Λευκωσία 1995.

Άννας Μαραγκού, Τα Λιμάνια της Κύπρου, Πολιτιστικό κέντρο Λαϊκής Τράπεζας, Λευκωσία 1997

Πλουτή Σέρβα, Τα Προικιά της Λεμεσού, Τυπογραφείο Πρόοδος, Λευκωσία 1999.

Dr. Stavros Panteli, The History of Modern Cyprus, Topline Publishing, 2005.

Παναγιώτη Περσιάνη, Πόλεις και Πολιτισμός, ο Ρόλος των Κυπριακών Πόλεων στη Δημιουργία του Νεότερου Πολιτισμού της Κύπρου (1878 – 1931), Εκδόσεις Intercollege, Λευκωσία 2007.

<http://www.foni-lemesos.com>

MICRO SCALE SPATIAL RELATIONSHIPS IN URBAN STUDIES:
the relationship between private and public space and its impact on
street life

[http://www.spacesyntaxistanbul.itu.edu.tr/
papers%5Clongpapers%5C023%20-%20VanNes%20Lopez.pdf](http://www.spacesyntaxistanbul.itu.edu.tr/papers%5Clongpapers%5C023%20-%20VanNes%20Lopez.pdf)

